

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

NOMINÁLNÍ FLEXE V ČEŠTINĚ A
SLOVENŠTINĚ

Diplomová práce

THE NOMINAL FLEXION IN CZECH AND SLOVAK
Master thesis

Vedoucí práce:
PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.

Vypracovala:
Regina Zobalová

Obor:
Česká filologie

OLOMOUC 2011

Poděkování:

Děkuji PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D za vedení této práce, cenné rady a čas, který mi věnoval.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Olomouc.....

.....
podpis

OBSAH

ÚVOD	5
1 PRAKTICKÁ ČÁST	8
2 HLÁSKOVÁ SOUSTAVA	13
3 SUBSTANTIVA	16
2.1 MASKULINA.....	19
2.2 FEMININA.....	29
2.3 NEUTRA.....	38
4 ADJEKTIVA	48
3.1 JMENNÁ DEKLINACE.....	48
3.2 SLOŽENÁ DEKLINACE.....	49
3.3 SMÍŠENÁ DEKLINACE.....	53
5 PRONOMINA	54
5.1 ZÁJMENNÁ FLEXE.....	55
5.2 ADJEKTIVNÍ FLEXE.....	64
6 NUMERALIA	67
6.1 JMENNÁ DEKLINACE.....	69
6.2 SLOŽENÁ DEKLINACE.....	72
6.3 SMÍŠENÁ DEKLINACE.....	73
ZÁVĚR	74
SEZNAM ZKRATEK	76
SEZNAM LITERATURY	77

ÚVOD

Čeština a slovenština jsou dva velmi blízké jazyky. Patří spolu s hornolužickou a dolnolužickou srbštinou a polštinou do skupiny západoslovanských jazyků

Čeština a slovenština dlouhou dobu stály vedle sebe jako dva jazyky oficiální komunikace, z rádií a z televizí zněly se stejnou frekvencí, proto můžeme říct, že mezi strašimi Čechy a Slováky téměř neexistuje jazyková bariéra.

U dnešní mladé generace tomu již tak není. Slovenština se po rozdělení Československa na dva samostatné státy vytratila z médií, čímž přestala být dostupnou. Generace narozená v těchto letech proto slovenštině rozumí jen s obtížemi. V současné době však nastává v mladou generací sledovaných pořadech prolínání češtiny a slovenštiny, což je pro dnešní povědomí o slovenštině jen ku prospěchu.

Záměrem této práce není shrnout rozdíly mezi českou či slovenskou gramatiku, nýbrž poukázat na vybrané rozdíly mezi českou a slovenskou nominální flexí z hlediska uživatele jazyka. Chceme zde zdůraznit především ty rozdíly, které by mohly činit nebo činí uživatelům potíže právě pro vzájemnou blízkost obou jazyků. Tyto rozdíly se také pokusíme objasnit z hlediska historického vývoje.

(NE)DÁVNÁ HISTORIE

Zatímco při tvorbě historické mluvnice češtiny se její autoři mohli opírat o jazykové památky vznikající od 13., respektive 14. století, při tvorbě historické mluvnice slovenštiny se jazykovědci opírali o české texty vzniklé na území Slovenska, ve kterých hledali slovakismy hláskové, tvaroslovné či lexikální. Proto také slovenská jazykověda dělí dějiny slovenštiny do tří etap¹: **období předpísemné** (neexistují nebo se nedochovaly jazykové památky), **období předkodifikační** (dochované české texty se slovakismy) a **období spisovné** (texty vzniklé po kodifikaci slovenské pravopisu). Obdobná situace byla se spisovnou slovenštinou: zatímco čeština měla svou první reformu pravopisu již v 15. století, slovenština se první kodifikace dočkala až o tři staletí později. Na konci 18. století kodifikoval katolický kněz Anton Bernolák západoslovenský dialekt, přičemž cílem bylo zaznamenat stav tamějšího nářečí. O kodifikaci v pravém slova smyslu můžeme hovořit až o pár desítek let později, kdy Ľudovít Štúr kodifikoval slovenštinu dle principů fonematických (v této zvukové podobě můžeme slyšet slovenštinu dodnes). Základem mu ovšem není, jako Bernolákovi, západoslovenské nářečí, nýbrž nářečí středoslovenské. Předpokládal totiž, že „střední“ nářečí zachovává nejvíce rysů původního jazyka, protože není tolik ovlivňováno jazyky sousedních zemí jako jazyky příhraniční.

Štúr se při svých kodifikačních pracích nemohl opírat o staré písemné památky, proto byla základem pro jeho kodifikaci živá mluva. Pro češtinu však obrozenecká kodifikace znamenala krok zpět – Dobrovského kodifikace z 1. pol. 19. stol. se opírala o památky humanismu. Proto již při svém vzniku byla značně zastaralá².

¹ LIPOWSKI, J. *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v Československém státě*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, s. 9.

² Ze spisovné češtiny byly vytlačeny v té době běžně užívané tvary jako *vostrej* – s protetickým *v* a *-ý* diftongizované *v –e*. Tyto tvary jsou především v Čechách užívány dodnes, stále však zůstávají nespisovné.

Obdobná situace nastala v případě pravopisu. Protože čeština měla dostatek písemných památek, mohli se Dobrovský s Jungmannem přiklonit na stranu etymologického pravopisu. Štúr s Bernolákem se však pro nedostatek literárních památek přiklonili na stranu pravopisu fonemického. Tento výběr však byl pro slovenštinu výhodou – tím, že se byl jazyk psaný vytvořený na základě existující a užívané mluvy se rychle rozšířil mezi uživatele. Tato kodifikace však netrvala dlouho. Na začátku 20. století byl slovenský fonemický pravopis nahrazen Martinem Hattalou, jedním z předních odpůrců tohoto pravopisu, pravopisem historicko-etymologickým, jehož základem byla čeština. To však napomohlo k vzájemné konvergenci češtiny a slovenštiny.

1. PRAKTICKÁ ČÁST

Pro praktickou část jsme vybrali články pojednávající o nehodě polského prezidentského letounu. Tato událost byla v médiích komentována téměř totožně, proto jsme vybrané články shledali jako nejvíce vyhovující.

Při rozboru textu jsme brali v potaz slovnědruhovou povahu jmen, nikoli jejich větněčlenskou pozici.

ČESKÝ TEXT

Polsko truchlí, u Katyně mu opět zahynula elita národa

VARŠAVA - Polsko spustilo vlajky na půl žerdi. O šesté večerní začal týdenní státní smutek za oběti tragické ranní letecké nehody, při které zahynuli polský prezident Lech Kaczyński a desítky špiček polského veřejného života. Před prezidentským palácem ve Varšavě se k uctění památky zesnulých shromáždily tisíce lidí. Pokládají květy a svíčky, stejně jako v den smrti papeže Jana Pavla II.

"Je to už taková tradice v čase tragédie", řekla jedna Varšavanka rozhlasové stanici Trojka. "Jde o to, aby v tom smutku nebyl člověk sám," dodala. Ve Varšavě je pochmurná, deštivá a studená noc.

Polské weby se na znamení smutku zbarvily černobíle, stejně jako oficiální stránky prezidenta prezydent.pl. Ty odpoledne pod návalem návštěvníků zkolabovaly. Před prezidentským palácem se mohou Poláci podepisovat do osmi kondolenčních knih, jež tam zůstanou tam celý víkend. Zrušeny byly sportovní i kulturní události, zavřeny zůstanou v neděli obchody.

"Zemřeli prezident, předsedové důležitých institucí, poslanci, členové

posádky, kněží, vojenští představitelé," řekl odpoledne polský premiér Donald Tusk, který před novináře předstoupil v černém obleku a podotkl, že pro něj má tragédie také osobní rozměr. Ujistil, že polské úřady budou neúnavně pracovat, aby tragédii objasnily a umenšily zármutek rodin, které při nehodě ztratily své blízké.

"Chtěl jsem projevit upřímnou soustrast rodině tragicky zemřelého prezidenta Lecha Kaczyńskiego. Upřímnou soustrast pro jeho dceru matku vnučku, bratra a rodinám všech, kteří tam zahynuli," uvedl před novináři. Státní smutek na pondělí vyhlásil i ruský prezident Dmitrij Medveděv.

Zdroj:

http://www.lidovky.cz/polsko-truchli-u-katyne-mu-opet-zahynula-elita-naroda-pfi/ln_zahranici.asp?c=A100410_150140_ln_zahranici_hs

SLOVENSKÝ TEXT

Nič horšie Poľsko v modernej histórii nezažilo a spamätávať sa bude veľmi dlho. Pri leteckom nešťastí v ruskom Smolensku v sobotu zomrel poľský prezident Lech Kaczyński a mnohí ďalší predstavitelia elity. Chceli spomínať na masakru v Katyni.

VARŠAVA. Dav tisícok ľudí na ulici Krakovské przedmieście pred Prezidentským palácom vo Varšave náhle zastal. Tisíce mužov a žien držia v ruke sviečku alebo kytice kvetov, deti mávajú poľskými zástavami ozdobenými čiernou stužkou.

Celé Poľsko držalo včera na obed dve minúty ticha za 96 obetí najväčšej tragédie v povojnových dejinách krajiny. Hučali len sirény a zvony kostolov.

Druhá Katyň

Druhýkrát za sedemdesiat rokov prežívajú Poliaci svoju Katyň. Symbol utrpenia národa. Pred sedemdesiatimi rokmi v Katynskom lese na západe Ruska zavraždila sovietska tajná služba na príkaz Stalina viac ako 22-tisíc poľských dôstojníkov, inteligenciu a elitu národa.

V sobotu zahynula časť elity poľského národa opäť. Lietadlo s prezidentom Lechom Kaczyńským a ďalšími 95 osobnosťami na palube havarovalo pri Smolensku. Smerovali do Katyne, kde si chceli uctiť obeť Stalinových čistiek.

Posledná cesta k palácu

Na druhý deň po správe, ktorej by Poliaci najradšej vôbec neuverili, prišli rakvu s telom prezidenta Kaczyńského (60) čakať tisíce ľudí.

Na vojenskom letisku vo Varšave ju vítal skrúšený premiér Donald Tusk, ktorý s ním až do tragickej soboty viedol tvrdé politické boje. Nechýbalo nešťastné dvojča zosnulého prezidenta Jaroslaw Kaczyński ani jeho dcéra Marta.

Na desaťkilometrovej ceste od letiska po Prezidentský palác rakvu sprevádzali v tichosti. Tam bude vystavená pre šokovanú poľskú verejnosť. Poľská politická scéna je v šoku. Nikto nie je pripravený na podobný scenár.

Zdroj:

<http://www.sme.sk/c/5324208/prekliata-katyn-polsku-zase-zobrala-elitu.html>

V textech se objevují tyto koncovky:

česká koncovka	výskyt	slovenská koncovka	výskyt
-0	M 22 (tj. 7,9 %) F 6 (tj. 4,3 %)	-0	M 10 (tj. 6,94 %) F 5 (tj. 3,47 %) bez. 4 (tj. 2,78 %)
-a	M 7 (tj. 5 %) F 3 (tj. 2,1 %)	-a	M 6 (tj. 4,16 %) F 4 (tj. 2,78 %) N 4 (tj. 2,78 %)
-á	F 4 (tj. 2,9%)	-á	F 5 (tj. 3,47 %)
-e	M 4 (tj. 2,9%) F 3 (tj. 2,1 %)	-e	M 3 (tj. 2,08 %) F 11 (tj. 7,44 %)
-é	M 5 (tj. 3,6 %) F 6 (tj. 4,3 %)		
-ě	F 4 (tj. 2,9%)	-ě	M 1 (tj. 0,69 %) N 2 (tj. 1,34 %)
-i	M 4 (tj. 2,9%) F 7 (tj. 5 %) bez. 1 (tj. 0,7 %)	-i	M 3 (tj. 2,08 %) F 4 (tj. 2,78 %)
-í	M 7 (tj. 5 %) F 6 (tj. 4,3 %) N 3 (tj. 2,2 %)	-í	M 4 (tj. 2,78 %) F 1 (tj. 0,69 %) N 1 (tj. 0,69 %)
-y	M 5 (tj. 3,6%) F 9 (tj. 6,4%)	-y	M 1 (tj. 0,69 %) F 6 (tj. 4,16 %)
-ý	M 5 (tj. 3,6%)	-ý	M 6 (tj. 4,16 %)
-o	M 2 (tj. 1,43 %) N 1 (tj. 0,7 %)	-o	M 2 (tj. 1,34 %) N 3 (tj. 2,08 %)
-u	M 3 (tj. 2,2 %) F 3 (tj. 2,2 %)	-u	M 4 (tj. 2,78 %) F 11 (tj. 7,64 %) N 3 (tj. 2,08 %)
-ů	M 1 (tj. 0,7 %)		
		-ách	F 1 (tj. 0,69 %)

-ám	F1 (tj. 0,7 %)		
		-ami	F2 (tj. 1,34 %)
		-ej	F5 (tj. 3,47 %)
-em	M4 (tj. 2,9 %)		
-ého	M4 (tj. 2,9 %)	-ého	M2 (tj. 1,34 %)
		-ia	M1 (tj. 0,69 %) N1 (tj. 0,69 %)
		-ie	M1 (tj. 0,69 %) F1 (tj. 0,69 %)
		-iu	F1 (tj. 0,69 %)
		-imi	M2 (tj. 1,34 %)
		-ími	F1 (tj. 0,69 %)
-ích	F1 (tj. 0,7 %)		
-ých	M2 (tj. 1,43 %)	-ých	M2 (tj. 1,34 %) F1 (tj. 0,69 %)
		-ym	M2 (tj. 1,34 %)
-ým	M2 (tj. 1,43 %)		
		-ymi	F2 (tj. 1,34 %)
		-om	M4 (tj. 2,78 %) N4 (tj. 2,78 %)
-ou	F2 (tj. 1,43 %)	-ou	F2 (tj. 1,34 %)
		-ov	M5 (tj. 3,47 %)
-ová	F1 (tj. 0,7 %)		
-ové	M2 (tj. 1,43 %)		
	140 koncovek		144 koncovek

V českém textu je nejvícekrát zstoupena koncovka *-o* u maskulin, a to celkem 22krát, což tvoří 7,9% ze všech obsažených koncovek.

Ve slovenském textu nalzáme nejvícekrát dvě koncovky, a to *-e* a *-u*, obě ve femininu. To tvoří 7,44 % všech obsažených koncovek.

Z uvedeného výpočtu je patrné, že slovenština je oproti četině vokaličtější.

V následujících kapitolách objasníme rozdíly mezi českou a slovenskou deklinací.

2. HLÁSKOVÁ SOUSTAVA

Pro pochopení deklinace je třeba znát hláskovou soustavu obou jazyků. Proto zde uvádíme přehledný výčet hlásek a výčet jednotlivých rozdílů s vysvětlením.

Slovenské hlásky:

vokály: krátké – a, **ä**, e, i, y³, o, u

dlouhé – á, é, í, ý, ó, ú

diftongy: **ia**, **ie**, **iu**, **ô**⁴

konsonanty: tvrdé – d, t, n, **l**, g, k, h, ch

měkké – **d'**, **t'**, **ň**, **ľ**, **dž**, **č**, **ž**, **š**, **dz**, c, j

obojetné – b, p, m, v, f, r, z, s,

České hlásky:

vokály: krátké – a, e, ě, i, y, o, u

dlouhé – á, é, í, ý, ó, ú

diftongy: ou

konsonanty: tvrdé – h, ch, k, r, d, t, d, n

měkké – ž, š, č, ř, c, j, **d'**, **t'**, **ň**

obojetné – b, f, l, m, p, s, v, z, g

³ Stejně jako v češtině není ve slovenštině rozdíl ve výslovnosti I a Y

⁴ vysl. uo

1) Kvantita vokálů je významotvorná v obou jazycích. Ve slovenštině ale na rozdíl od češtiny existuje tzv. rytmický zákon, podle kterého zpravidla nebývají dvě dlouhé⁵ slabiky bezprostředně za sebou.

2) \ddot{A} ⁶ – vyslovuje se v dnešní spisovné slovenštině jen po retnicích *b, p, m, v*. Bývá ve slovech, ve kterých byla původní nosovka ϵ . V češtině jsou na tomto místě vlivem historického vývoje konsonanty \check{e} nebo *a* (slov. päť, čes. pět, stsl. пѣтъ). Podle Běliče a kol. (1964) se nevyslovuje ve všech slovesných nářečích, ve spisovné slovenštině se za \ddot{a} připouští výslovnost *e*, v některých případech *a*.

3) Slovenština nemá –ě-.

4) Ve slovenštině proběhla diftongizace dlouhého $\ddot{a} > ia$, $\acute{e} > ie$, $\acute{u} > iu$, odtud tedy následující slovenské diftongy:

ia, ie, iu, ô – slovenské diftongy mají výslovnost stoupavou (české klesavou), tzn. plný vokál je na druhém místě. Slovenské **ô** (vysl. uo) má stejný původ jako české ů, tedy z ó, které se změnilo na **uo** (ve slovenštině zůstalo dále nezměněno, v češtině se monoftongizovalo v ů)

Diftongy **ia** a **ie** jsou frekventovanějšími dlouhými protějšky vokálů **a** a **e** než **á** a **é**.

V I sg. fen. se koncovka *-ou* nepovažuje za diftong, je to také jediné místo, kde se tato dvojhláska nachází (vznikl jinak než české *-ou*, viz níže).

5) Ve slovenštině neproběhla diftongizace $\acute{u} > ou$ (čes. *mouka, brousit* vs. slov. *múka, brúsit*)⁷

6) Ve slovenštině neproběhla monoftongizace diftongu ($\acute{o} > uo$)⁸ $\acute{u} > ú$ jako v češtině (čes. kůň X slov. kôň)

7) I a Y mají v češtině i slovenštině shodnou výslovnost [i]

⁵ Za dlouhou je považována slabika obsahující dlouhý vokál, diftong nebo dlouhé slabikotvorné *f* či *l*.

⁶ Široké, otevřené e

⁷ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 9.

⁸ Psáno ô

8) Ve slovenštině se zachovala významotvorná párová měkkost souhlásek **l** a **ľ**. Měkké **ľ** se zvláštním znakem označuje jen před samohláskami předními (*ľahký*), před souhláskami (*koľko*) a na konci slov (*priateľ*).

9) Dvojice [d'e, t'e, ňe] se ve slovenštině objevují častěji než v češtině. V písmu jsou sice zpravidla zachyceny *de, te, ne*, ovšem měkčí se před *i* a ve většině případů také před *e* (na rozdíl od češtiny, kde se ve slovech domácího původu měkčí jen před *i*); čes. *otec* [otec] X slov. *otec* [o'ec]

10) Zatímco ve výčtu českých hlásek nalezneme pouze jednu spřežku, a to **ch**, slovenština má navíc spřežky **dz** a **dž**. V češtině se v písmu **dz** nepoužívá (kromě fonetických prepisů, kdy se touto spřežkou zachycuje znělé *c*, př. [*ledzgo*]), **dž** v písemné podobě nalezneme v českém slově *džbán* nebo v počeštělých cizích slovech, př. *džem, džin* atp.

11) Slovenština nemá konsonant **ř**, místo něj je ve slovenských slovech *r* (čes. *říše* vs. slov. *riša*, čes. *Řím* vs. slov. *Rím* atp.).

12) Zatímco čeština má za někdejší silné jery samohlásku *e*, ve slovenštině se vyskytují střídnice *e, o, a* (čes. *ten, ven, mech* X slov. *ten, von, mach*)⁹.

13) Ve slovenštině se mnohem častěji než v češtině vyskytuje konsonant *g* (*gaštan, gula, gombik* atp.). Ten je v češtině pouze u slov cizího původu.

14) Ve slovenštině není hiátové *j*.

15) Slovenština uplatňuje ráz v menší míře než čeština. Podle *Stručné mluvnice slovenské pro Čechy* se ve slovenštině slova uvnitř věty anebo rytmické skupiny neoddělují tak ostře jako v češtině. Z toho také plyne, že spodoba znělosti se ve slovenštině děje častěji než v češtině.

⁹ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 8.

3. SUBSTANTIVA

„Základní slovní druh podstatné jméno (substantivum) označuje jevy skutečnosti jako samostatná, zřetelně vyhraněná fakta. ... substantivum jako slovní druh (jako slovnědruhovú znakovú forma) může zahrnovat nejen významy označující osoby, zvířata a věci, ale i významy typické pro ostatní základní slovní druhy, dokonce i významy a funkce typické pro některé slovní druhy nezákladní.“¹⁰

U substantiv rozlišujeme pád, číslo a rod (vzor není morfologickou kategorií, je to soubor koncovek, tzv. paradigmát, typických pro daný typ substantiv).

Slovenština i čeština dělí pro potřebu skloňování podstatná jména podle rodu na maskulina, feminina a neutra. Abychom se mohli přehledně zaměřit na rozdíl v deklinaci, níže uvádíme tabulky deklinačních paradigmát s vyznačenými rozdíly (vzhledem k vzájemné blízkosti obou jazyků se shodami zabývat převážně nebudeme).

PÁD: určuje, jakým způsobem je dané substantivum funkčně zapojeno do základové větné struktury.

V češtině rozlišujeme 7 pádů, ve slovenštině je však ve všech paradigmatech vokativ shodný s nominativem (slovenština má tedy celkem 6 pádů), proto jej zde ve srovnání deklinačních paradigmát neuvádíme. *Slovenský slovník z literatury aj nářečí* autorů Kar. Kálala a Mir. Kálala z roku 1923 ještě vokativ uvádí, práce pozdější, např. *Praktická příručka slovenského pravopisu (1966)*, již upozorňují, že „V oslovení sa používa tvar 1. p.: žena! (nie „ženo!“¹¹). Zbytky vokativu se zachovaly jen u některých jmen z domácího prostředí („synku, bratku, bratu, chlapče, švagre, kmotre (popri švagor, kmotor), chlape, priateľu (popri priateľ), člověče, a při slověch

¹⁰ KOMÁREK, M. et al. *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Vydání 1. Praha : Academia, 1986, s. 29.

¹¹ ZAUNER, A. : *Praktická příručka slovenského pravopisu*. Tretie, zrevidované a upravené vydanie. Bratislava : Obzor. 1966, s. 119.

*majstre a pane, ak stojí samostatne, nie s iným slovom.*¹²) a z náboženskej oblasti (*boh – bože, otec – otče*)¹³ „*V ľudovom - teda nespisovnom - jazyku možno však dnes (azda pod vplyvom angličtiny a/alebo maďarčiny) pozorovať vokatív tvorený koncovkou -i pre vlastné mená a niektorých príbuzných (Paľo - Pali, Zuza - Zuži, mama - mami, oco- oci, babka - babi), ktorý je však často synonymný so zdrobneným nominatívom (z ktorého zrejme pôvodne aj vznikol).*“¹⁴

GRAMATICKÉ ČÍSLO je založené na protikladu jednotnosti a nejednotnosti (singularita vs. pluralita), odráža sa v tvare daného jména. „*Substantiva vyjadrujú význam množstvá samostatne, v príjme závislosti na označované mimojazykové skutočnosti. ... U substantiv je číslo prostriedok samostatný, u adjektív, zájmen a sloves je dán shodou.*“¹⁵

GRAMATICKÝ ROD

„*Rod podstatných jmen je gramatický prostriedok, jehož výrazovou súčasťou je tvar slova.*“¹⁶ Gramatický rod sa zhoduje s rodom prirodzeným len u tých substantív, ktoré vyjadrujú názvy osôb a zvierat. U ostatných substantív je gramatický rod daný konvenciou.

Čeština i slovenština rozlišujú rod mužský, ženský a stredný, pričom do jednej z týchto gramatických kategórií sa musí zaradiť každé podstatné meno. Príslušnosť k tomu ktorému rodu je zpravidla daná tvarom N sg. singuláru.

Maskulina ďalej delíme na životná a neživotná, pričom táto kategória odráža živosť (jména osôb a zvierat) vs. neživosť (jména vecí, vlastností, činností, dejů, ale i rastlín) substantív. Tvary životných maskulín sa rozlišili predovšetkým v pádoch najdôležitejších pro

¹² ORAVEC, J. et al. *Príručka slovenského pavopisu pre školy*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 72.

¹³ ibidem

¹⁴ <http://sk.wikipedia.org/wiki/Vokat%C3%ADv>

¹⁵ KOMÁREK, M. et al. *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Vydání 1. Praha : Academia, 1986, s. 42.

¹⁶ KOMÁREK, M. et al. *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Vydání 1. Praha : Academia, 1986, s. 32.

komunikaci, tedy v N a A. Odlišnost tvarů těchto pádů zřetelně odlišuje rozdíl mezi agentem a patientem děje.

V období indoevropského prajazyka se rozlišovaly dva rody: osobní a věcný. Později vznikly tři rody – maskulina, feminina a neutra. Kategorie životnosti však zde nebyla brána v potaz – i když se toto rozdělení chápalo velice široce, podle Šlosara (1977) patřila do kategorie feminina např. jména stromů, ale jejich plody již spadaly pod neutra. Postupným vývojem se navíc začaly stírat rozdíly v deklinačních typech kmenových. Na konci praslovanštiny došlo k homonymii N a A sg. o-kmenů a u-kmenů (mezi maskulina byla řazena jména z původní kategorie osobní, tedy ta, na která se můžeme zeptat kdo; byl to tedy nejrozšířenější rod), což způsobilo značnou významovou nezřetelnost. Proto vzniká tzv. genitiv-akuzativ, jenž se v průběhu 15. a 16. stol. rozšiřuje i k jménům živočišným (u pojmenování neživých maskulin se dodnes, až na výjimky jako ledoborec atp., shoduje N s A). Ustálení genitivu-akuzativu bylo příčinou rozdělení jmen životných a neživotných.

Původní plurálové tvary životných i neživotných maskulin měly tvar N a A rozdílný (N pl. vlci i potoci). To ovšem bylo na překážku novým systémovým změnám, které odstartoval vznik genitivu-akuzativu. Bylo třeba rozlišit životná maskulina od neživotných i v plurálu. Proto na přelomu 16. a 17. století vzniká tzv. akuzativ-nominativ, který podle vzoru

$$\begin{aligned} \text{potok} : \text{potok} &= x : \text{potoky} \\ x &= \text{potoky}^{17} \end{aligned}$$

upravuje tvary N pl. neživotných maskulin na tvary shodné s A pl. Tím byla kategorie životnost x neživotnost rozlišena i v plurálu.

Jak dále uvádí Lamprecht (1977), ve slovenštině (a v českých východních nářečích) se genitiv-akuzativ začal uplatňovat i v plurálu,

¹⁷ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 119.

ale jen v případě jmen osobních. „*To ovšem mělo za následek, že se v plurálu odlišovala od sebe jména osobní a neosobní. Uplatňuje se tu tedy nikoliv princip životnosti jako v singuláru, nýbrž princip osobovosti. Tato okolnost umožňuje, že se akuzativy-nominativy mohou šířit i ke jménům živočišným; vznikají tak nominativy typu kapry, voly, raky, barany. Ve slovenštině se původní nominativy zachovaly jako relikty jen u tří jmen (vlci, psi, vtáci), u ostatních jsou akuzativy-nominativy: barany, orly, zajace, medvede, jelene atd.*“¹⁸

3.1 MASKULINA

Jak bylo zmíněno výše, čeština i slovenština dělí maskulina na životná a neživotná. Zatímco však v češtině se obě skupiny dále dělí na tvrdá a měkká, ve slovenštině se toto dělení uplatňuje pouze u maskulin neživotných. Slovenština nemá ekvivalenty pro české vzory *muž* a *soudce*. Navíc, jak bylo vysvětleno, ve slovenštině se více než v češtině uplatňuje kategorie osobovosti a skloňování životných a neživotných maskulin je v obou jazycích rozdílné.

Přehled deklinace maskulin

Slovenština:

Životná: N sg. končící konsonantem = vzor *chlap*

N sg. končící vokálem = vzor *hrdina*

Neživotná: tvrdý vzor = vzor *dub*

měkký vzor = vzor *stroj*¹⁹

¹⁸ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 120.

¹⁹ Slovenská maskulina nebývají zakončena vokálem!

Čeština:

Životná: N sg. zakončen konsonantem = tvrdý vzor *pán*
měkký vzor *muž*

N sg. zakončen vokálem = tvrdý vzor *předseda*
měkký vzor *soudce*

Neživotná: tvrdý vzor = hrad
měkký vzor = stroj

3.1.1. ŽIVOTNÁ MASKULINA

čes. PÁN, MUŽ, slov. CHLAP

„K typu pán patří substantiva zakončená na tvrdý nebo obojetný konsonant mající v G sg. koncovku –a.“²⁰

„Typ muž je tvořen substantivy zakončenými měkkým nebo obojetným konsonantem mající v G sg. –e.“²¹

„Podle vzoru chlap se skloňují životná podstatná jména zakončená na souhlásku.“²²

²⁰ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 244.

²¹ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 244.

²² BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 55.

	čes. PÁN sg.	čes. MUŽ sg.	slov. CHLAP sg.
N	pán-0	muž-0	chlap-0
G	pán-a	muž-e	chlap-a
D	pán-u/-ovi	muž-i/-ovi	chlap-ovi
A	pán-a	muž-e	chlap-a
L	o pán-u/-ovi	o muž-i/-ovi	o chlap-ovi
I	pán- em	muž- em	chlap-om

	čes. PÁN pl.	čes. MUŽ pl.	slov. CHLAP pl.
N	pán-i/-ové	muž-i/-ové (obyvatel-é)	chlap-i (lud-ia, otcov-ia)
G	pán-ů	muž-ů	chlap-ov
D	pán-ům	muž-ům	chlap-om
A	pán-y	muž-e	chlap-ov
L	o pán-ech (o hoš-ích)	o muž-ích	o chlap-och
I	pán-y	muž-i	chlap-mi (herc-ami)

Sg. českého vzoru *pán* je až na koncovku I sg. stejný jako slovenský vzor *chlap*. V D a L sg. má navíc český vzor dubletní koncovku *-u*. Vznikly z původních pračeských deklinačních mužských o-kmenů (tohoto původu je český deklinační typ *pán* a slovenský *chlap*; český deklinační typ *muž* vznikl z původních mužských jo-kmenů), které vlivem začínajícího principu životnosti/neživotnosti přebíraly koncovky u-kmenů (u-kmenové koncovky zpravidla přebírala neživotná maskulina, životná si ponechávala původní koncovky o-kmenů). Jak uvádí Lamprecht, některá velmi stará a frekventovaná neživotná maskulina si ponechala

v G sg. původní koncovku *-a* (*sklepa, popela, lesa, dvora, oběda, večera, chleba, sýra...*)²³. O neživotných maskulinech pojednáme níže.

Zatímco u českých životných maskulin jsou v D a L sg. možné dubletní koncovky *-u/-ovi*, resp. *-i/-ovi*, slovenská životná maskulina mají v těchto pádech jedinou přípustnou koncovku *-ovi*.

Pouze v některých případech, jak uvádí Oravec (1974), je ve slovenštině možné použít *-i* i *-ovi*: *boh, duch* je obvykle koncovka *-u* – *bohu, duchu*, jen v případě zosobnění je koncovka *-ovi*; u slova *pán*, je-li toto v pozici přívlastku – *pánu doktorovi* a v ustálených spojeních – *My o vlku a vlk za humnami*.

V N pl. jsou u českých životných maskulin přípustné koncovky *-i/-ové*. Tato distribuce je opět způsobena přecházením maskulin o-kmenů k u-kmenů. Původně se obě koncovky užívaly současně bez jakýchkoli významových rozdílů, době Národního obrození se původní u-kmenová koncovka *-ové* začala užívat u jmen osobních (společně s koncovkou *-i*), zatímco koncovka *-i* (původně u-kmenová) se vyskytovala u jmen živočišných. Setkáváme se tedy s další kategorií, a to personálost a nepersonálnost.

U slovenských maskulin typu *chlap* se přípona *-ia* používá u jmen zakončených v N sg. na *-tel', -čan* a u slov *bratia, otcovia, manželia, susedia, rodičia, dedičia, hostia, ľudia, židia*²⁴.

V D pl. se ve slovenštině zachovala původní koncovka *-om* (ve staré češtině podle Lamprechta dost hojně vyskytovaná), v češtině byla *-om* nahrazena koncovkou *-ům*.

²³ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 125.

²⁴ ORAVEC, J. et al. *Průručka slovenského pavopisu pre školy*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladatelství, 1976, s. 74.

čes. PŘESEDÁ, slov. HRDINA (čes. SOUDCE)

„Životná maskulina končící v N sg. na vokál –a tvoří typ *předseda*, ta, jež končí na vokál –e, tvoří typ *soudce*.“²⁵

„Podle vzoru *hrdina* se skloňují životná podstatná jména zakončená na samohlásku –a.“²⁶

	čes. PŘESEDÁ sg.	čes. SOUDCE sg.	slov. HRDINA sg.
N	předsed-a	soudc-e	hrdin-a
G	předsed-y (paňác-i)	soudc-e	hrdin-u
D	předsed-ovi	soudc-i/-ovi	hrdin-ovi
A	předsed-u	soudc-e	hrdin-u
L	o předsed-ovi	o soudc-i/-ovi	o hrdin-ovi
I	předsed-ou	soudc-em	hrdin-om

	čes. PŘESEDÁ pl.	čes. SOUDCE pl.	slov. HRDINA pl.
N	předsed-ové (husit- é/-i)	soudc-i/-ové	hrdin-ovia (husit-i)
G	předsed-ů	soudc-ů	hrdin-ov
D	předsed-ům	soudc-ům	hrdin-om
A	předsed-y (paňác-i)	soudc-e	hrdin-ov
L	o předsed-ech (sluz-ích)	o soudc-ích	o hrdin-och
I	předsed-y (paňác-i)	soudc-i	hrdin-ami

Deklinační typy *předseda* a *hrdina* jsou původem staročeské a-kmeny ženského rodu. Typ *soudce* je původem ja-kmen, taktéž ženského rodu, ke kterému se přidružovala i některá maskulina;

²⁵ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 246.

²⁶ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 56.

vlivem povědomí o přirozeném mužském rodu těchto substantiv se do původní ženské deklinace začaly mísit koncovky typu *oráč*. Tak vznikl typ soudce, který se podle Lamprechta v češtině drží díky nepříliš produktivnímu slovotvornému sufixu *-ce*.

Už ve staré době se ale podle vzoru *žena* skloňovala i některá maskulina zakončena na *-a*. Fakt, že tato slova jsou pojmenováním osoby mužského pohlaví, přispěl k tomu, že se při skloňování dostávala k tomuto typu také koncovky mužské (N pl. *-ové*, G pl. *-óv*, D pl. *-óm*, I pl. *-y*) obohacené o genitiv-akuzativ. Tyto tvary se dochovaly do dnešní doby, samozřejmě v podobě, která odpovídá proběhnuvším hláskovým změnám.

Slovenský vzor *hrdina* je až na koncovku N sg., G sg. a I sg. shodný s českým vzorem *pán*.

Příponu *-ovia* mají slovenská substantiva vzoru *hrdina* zakončena v N sg. na *k* (*chlapček – chlapčekovia*), *g* (*pedagóg – pedagogovia*), *h* (*boh – bohovia*), *ch*²⁷ (*duch – duchovia*), na samohlásku nebo slova jednoslabičná

I pl. mají u slovenských maskulin vzoru *hrdina* příponu *-ami* všechna substantiva kromě těch zakončených v N sg. na *-(vokál)ta* (*husita – husitmi*).

3.1.2 NEŽIVOTNÁ MASKULINA

Zatímco u životných maskulin se v jednotném čísle shoduje genitiv s akuzativem (ve slovenštině k této shodě dochází i v plurálu), což bylo vysvětleno výše, u neživotných maskulin se shoduje nominativ s akuzativem, a to u obou jazyků v jednotném i množném čísle.

²⁷ pouze slova cizí a jednoslabičná slova domácího původu

čes. HRAD, slov. DUB

„Hrad je vzorem pro maskulina zakončena v N sg. na tvrdou nebo obojetnou souhlásku a v G pl. na –u (podtyp ostrov má v G sg. –a).“²⁸

„Podle tvrdého vzoru dub se skloňují podstatná jména neživotná zakončená na tvrdou nebo obojetnou souhlásku.“²⁹

	čes. HRAD sg.	slov. DUB sg.
N	hrad-0	dub-0
G	hrad-u (les-a)	dub-a (strom-u)
D	hrad-u	dub-u
A	hrad-0	dub-0
L	o hrad-u (o les-e)	o dub-e (roh-u)
I	hrad- em	dub- om

	čes. HRAD pl.	slov. DUB pl.
N	hrad-y	dub-y
G	hrad- ů	dub- ov
D	hrad- ům	dub- om
A	hrad-y	dub-y
L	o hrad- ech (o les- ích)	o dub- och
I	hrad- y	dub- mi (list- ami)

Oba vzory jsou původně u-kmenová maskulina, jejichž podoby vznikly díky potřebě rozlišení životnosti/neživotnosti.

²⁸ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 251.

²⁹ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 55.

Sg. tvary tvrdých neživotných vzorů *hrad* a *hrdina* jsou až na I téměř totožné. Rozdíl nastává jen v G a L, kdy variantní koncovka v češtině je častější koncovkou ve slovenštině a naopak.

Přípona *-u* v G sg. se u slovenských maskulin používá u deverbativních substantiv, u kterých je jejich původ ještě patrný (u substantiv, u kterých je již jejich slovesný původ zastřený, ustupuje koncovka *-u* koncovce *-a*), také u slov abstraktních (*pozdrav – pozdravu*) a u slov původních zakončených na *-m* (*strom – stromu*). U některých jmen slouží tyto dubletní koncovky jako rozlišení významu (*diel – dielu vs. dielo – diela*).

V I pl. slovenských maskulin se užívá přípona *-ami*: u slov, jejichž kořen končí na *-m* (*dom – domami*) nebo na skupinu hlásek, mezi kterými je *-m-* (*triumf – triumfami*), či ve slověch s pohyblivými samohláskami *-e-*, *-ie-*, *-o-*, *-i-*, *-á-* (*deň – dňami*, *výmysel – výmyslami*).

čes. STROJ, slov. STROJ

„Stroj je vzorem pro maskulina zakončená v N sg. na měkkou nebo obojetnou souhlásku a v G sg. na koncovku –e.“³⁰

„Podle měkkého vzoru stroj se skloňují jména neživotná zakončená na souhlásku měkkou.“³¹

³⁰ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 251.

³¹ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 55.

	čes. STROJ sg.	slov. STROJ sg.
N	stroj-0	stroj-0
G	stroj- e	stroj- a
D	stroj- i	stroj- u
A	stroj-0	stroj-0
L	o stroj- i	o stroj- i
I	stroj- em	stroj- om

	čes. STROJ pl.	slov. STROJ pl.
N	stroj- e	stroj- e
G	stroj- ů	stroj- ov
D	stroj- ům	stroj- om
A	stroj- e	stroj- e
L	o stroj- ích	o stroj- och
I	stroj- i	stroj- mi

Oba typy jsou původem pračeské jo-kmeny, jenž se od o-kmenů liší hláskou –j–, která byla připínána mezi kořen a koncovku a způsobila odlišení některých koncovek o-kmenů a jo-kmenů.

Ve slovenštině některá maskulina v sg. skloňovaná podle tvrdého vzoru *dub* přecházejí v pl. k měkkému vzoru *stroj*, a to ta, která jsou zakončena na –ár (*dinár – dináre*), –iar (*močiar – močiare*), –ier (*halier – haliere*) nebo na –r či –l a mají pohybné –e- nebo –o- (*liter – litre, kábel – káble*).

Mezi vzory *hrad* a *stroj* kolísají některá česká neživotná maskulina zakončena na –l, –s, –z.

Některá česká maskulina zakončena na –n kolísají mezi tvrdým a měkkým typem skloňování (*kámen – na kamenu i na kameni, pramen – na pramenu i na prameni* atp.).

Slovenské neživotné vzory se v singuláru liší pouze koncovkou v L sg. (*o dube / o rohu* vs. *o stroji*), N a A pl. (duby vs. stroje). Rozdíly ve skloňování tvrdých a měkkých neživotných maskulin tedy nejsou tak velké jako v češtině (kde se shodují pouze koncovky N, A, I sg. a D, A pl.).

K tvrdému typu skloňování se přidala některá česká, vesměs hovorová maskulina zakončena na *-c* (*tác, hec, kec*). U těchto slov píšeme v N, A, I pl. *-y*.

Slovenština nedisponuje takovou variantností koncovek jako čeština. Navíc pro I má fixní koncovky: I sg. koncovka **-om**, I pl. koncovka **-(a)mi** (v češtině je koncovka *-ami* typická pro I pl. feminin).

V D a L sg. mají česká životná maskulina (kromě vzoru předseda) variantní koncovku *-ovi/ -i (-u)*, přičemž koncovka *-ovi* je běžnější u vlastních jmen (odstraňuje se tak možná homonymie, která může vést ke komunikačnímu šumu: *řekni Aleši* vs. *řekni Alešovi* vs. *řekni, Aleši*). U měkkých životných maskulin je častější koncovka *-i* (*dát soudci*). V řadě několika L tvarů se koncovka *-ovi* uplatňuje až u posledního tvaru (*panu prezidentu Havlovi*).

Koncovka *-e* V sg. českého vzoru *muž* se užívá u jmen zakončených na *-ec*, ve kterých ale způsobuje alternaci c-č (*otec – otče*)! Tato alternace nespisovně přechází také k V sg. vzoru *soudce*, ve kterém však koncovka *-e* ve spisovné češtině alternaci nezpůsobuje!

Některá česká substantiva typu hrabě, markabě se skloňují podle typu kuře.

Obecně:

- 1) V D pl. je u českých maskulin jediná možná koncovka –**ům**, u slovenských –**om**,
- 2) v G a A pl. životných maskulin má slovenština vždy koncovku –*ov*, v češtině jednotná koncovka není,
- 3) L pl. maskulin má ve spisovné slovenštině vždy koncovku –*och*,
- 4) v G pl. všech maskulin má čeština koncovku –*ů*, slovenština –*ov*.

3.2 FEMININA

Přehled deklinace feminin:

Slovenština:

N sg. zakončen vokálem: tvrdý vzor = *žena*

měkký vzor = *ulica*

N sg. zakončen konsonantem: G sg. zakončen –e = vzor *dlaň*

G sg. zakončen –i = vzor *kost'*

Čeština:

N sg. zakončen vokálem: - a = tvrdý vzor *žena*

- e = měkký vzor *růže*

N sg. zakončen konsonantem: G sg. zakončen –e = vzor *píseň*

G sg. zakončen –i = vzor *kost*

V případě, že v N sg. je kmenová souhláska feminina krátká, nastává v tvarech bez koncovky dloužení, př. *sil* – *síl*, *chyba* – *chýb*, *vrana* – *vrán* (Bělič 1980) atp. Dloužení nenastává v případě, kdy to rytmický zákon nedovoluje, př. *výhoda* – *výhod*, *záhrada* – *záhrad* (Bělič 1980) atp., a u feminin zakončených na *-ova*, př. *budova* – *budov*, *potvora* – *potvor* (Bělič 1980).

Stejně jako v češtině setkáváme se ve slovenštině s vkladnými hláskami, které zjednodušují výslovnost obtížně artikulovatelných skupin hlásek. Zatímco v češtině je však pohybnou hláskou převážně *-e-*, ve slovenštině se setkáváme s *-ie-* (*panna* – *panien*), *-o-* (*látka* – *látok*), *-e-* (*vojna*-*vojen*), zřídka *-ô-* (*kvapka* – *kvapôk*³²) nebo *-á-* (*perla* – *perál*³³).

čes. ŽENA, slov. ŽENA

„K typu žena náležejí feminina zakončená na –a po tvrdých a obojetných konsonantech a po c.“³⁴

„Podle tvrdého vzoru žena se skloňují podstatná jména ženského rodu, která mají před koncovkou –a tvrdou nebo obojetnou souhlásku.“³⁵

³² také kvapiek, kvapák

³³ také periel

³⁴ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 255.

³⁵ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 59.

	čes. ŽENA sg.	slov. ŽENA sg.
N	žen-a	žen-a
G	žen-y (skic-i)	žen-y
D	žen-ě	žen-e
A	žen-u	žen-u
L	o žen-ě	o žen-e
I	žen-ou	žen-ou

	čes. ŽENA pl.	slov. ŽENA pl.
N	žen-y (skic ³⁶ -i, ruc-e/-ou)	žen-y
G	žen-0	žien-0
D	žen-ám	žen-ám
A	žen-y (skic-i, ruc-e)	žen-y
L	o žen-ách (o ruk-ou)	o žen-ách
I	žen-ami (ruk-ama)	žen-ami

Oba typy vznikly z původního a-kmenu, jehož tvary se až na I sg. dochovaly beze změn. V tomto pádě mají čeština a slovenština také stejně znějící koncovky, ovšem s jejich vznik je rozdílný. Slovenská i čeká koncovka vznikly z původní koncovky *-ojq*, která se však v obou jazycích vyvíjela rozdílně: zatímco ve slovenštině se tato koncovka denazalizovala a poté kontrahovala (*-ojq*³⁷ > *-oju* > *-ou*), v češtině vznikla stažením a denazalizací a následnou diftongizací *-ojq* > *q* > *ú* > *ou*. Jak bylo zmíněno v kapitole o hláskosloví, I sg. vzoru *žena* je jediným místem, kde se ve slovenštině setkáme s diftongem *-ou*.

³⁶ podtyp skica je dán jen pravopisným územ
³⁷ z technických důvodů znak *q* za nosovku *o*n

V češtině je vzor *žena* nejfrekventovanějším femininním vzorem³⁸. Řadí se k němu řada přejatých jmen, některé koncovky tohoto vzoru (-*ám*, *ách*, *-0*) také přecházejí k ostatním vzorům a rodům (v domcích X v domkách) a střídají koncovky obsahující vokály, které způsobuje alternaci.

Slovenský a český vzor *žena* jsou v sg. i v pl. téměř totožné, jen ve slovenštině nedochází v D sg. a L sg. k měkčení kořenné hlásky *k*, *h*, *ch*, *r* vlivem následujícího *-e-* na *c*, *z*, *š*, *ř*. Srov. *ruka* – čes. *ruce*, slov. *ruke*; *noha* – čes. *noze*, slov. *nohe*; *střecha* – čes. *střeše*, slov. *střeche*; *sestra* – čes. *sestře*, slov. *sestre*..

N, A, L a I pl. českého vzoru *žena* je navíc rozšířen o variantní (duálové) koncovky pro párové části lidského těla (ruka, noha + jejich deminutiva). Ve slovenštině jsou tato substantiva skloňována pravidelně podle vzoru, ke kterému patří (čes. *ruce* X slov. *ruky*). V případě, kdy daná slova neoznačují části těla, skloňují se dle příslušného typu (Dítě mávalo ručičkama vs. Pod ručičkami hodin.)

V G pl. obvykle dochází k vkladné alternaci *0-e*, která slouží k jednodušší výslovnosti (*hra* – *her*, *kra* – *ker*, *stezka* – *stezek*). Toto *e* se obvykle nevkládá ke slovům cizího původu (*banka* – *bank*). Alternace je typická pro substantiva skloňovaná podle vzoru *píseň*.

V G pl. slovenských vzorů *žena* a *ulica* (ale i *město* a *srdce*) je základní koncovka *-0*. Tvary s koncovkou *-í* v G pl. jsou tvary původem vzoru *kosť* nebo *dlaň*, resp. *vysvedčenie*. Koncovku *-í* v G pl. u slov vzoru *žena* píšeme u slov, jejichž základ končí v N sg. vokálem či *-j-* (*idea* – *idejí*, *harpya* – *harpyí*, *gymnázium* – *gymnázií*). U slov spadajících ke vzoru *ulica* píšeme v G pl. *-í* u slov zakončených *na* –

³⁸ v nářečích k tomuto vzoru přešla slova jako **dorta*, **játra* atp.

ňa³⁹ (*pečeňa – pečení, vôňa – vôni*), *-dza (hrádza – hrádzi), -dža, -ža (koža – koži), -ša (duša – duši)*.

Tvary G pl. bez přípony skloňovaných dle vzoru *žena, ulica* (ale i *město, srdce*) buď vkládají samohlásku (*hymna – hymien, hra – hier, jadro-jadier*), nebo dlouží kořenný vokál (*žena – žien, lipa – líp, perla – perál, noha – nôh, město – miest* atp.) U českého vzoru *žena* dochází naopak ke krácení vokálů nebo jeho změně. Toto se týká především *á-a (váha – vah), í-i (mísa – mis/mís), í – ě (bída – běd) a ou – u (moucha – much)*⁴⁰.

Česká substantiva, u kterých předchází koncovému *-a* měkký konsonant, kolísají mezi vzory *žena* a *růže* (*sója, káča, skica* atp.).

Vlivem splynutí *ł* a *l* začala feminina zakončena na *-la* kolísat mezi tvrdými a-kmeny a měkkými ja-kmeny. Toto dnes pociťujeme u českého slova *berla*, jenž má tvary *berla* i *berle*. Tyto jsou dnes s rozdílným významem: *berla*: „*vysoká ozdobná hůl nahoře s obloukem jako odznak vyšší hodnosti*“⁴¹; *berle*: „*podpěra pro chromé k opírání v podpaží*“⁴².

čes. RŮŽE, slov. ULICA

Podle vzoru *růže* se skloňují feminina zakončena v N sg. na *-e*.

„*Podle měkkého vzoru ulica se skloňují podstatná jména ženského rodu, která mají před koncovkou –a měkkou souhlásku.*“⁴³

³⁹ nikoli ale *-yňa, -kyňa, -iňe*

⁴⁰ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Lidové noviny, 2003, s. 256.

⁴¹ FILIPEC, J. et al. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vydání 4. Praha : Academia, 2005, s. 28.

⁴² ibidem

⁴³ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 59.

	čes. RŮŽE sg.	slov. ULICA sg.
N	růž-e	ulic-a
G	růž-e	ulic-e
D	růž-i	ulic-i
A	růž-i	ulic-u
L	o růž-i	o ulic-i
I	růž-í	ulic-ou

	čes. RŮŽE pl.	slov. ULICA pl.
N	růž-e	ulic-e
G	růž-í	ulíc-0
D	růž-ím	ulic-iam
A	růž-e	ulic-e
L	o růž-ích	o ulic-iach
I	růž-emi	ulic-ami

Oba vzory jsou původními ja-kmeny, tedy hláskově obměněnými a-kmeny. Slovenština zachovává (až na G sg. a N pl., kde je místo pračeského *ě* > *e* a již zmíněnou koncovku I sg.) celé staroslověnské paradigma v sg. i pl. (samozřejmě jsou koncovky upravené dle současné slovenské normy, tj. D pl. pč. *-ám*, slov. *-iam*; L pl. pč. *-ách*, slov. *-iach*).

V češtině podle Lamprechta nastalo stejně jako u všech měkkých deklinací nahrazení koncovky G pl. z původní *-0* na i-kmenové *-í*. Původní koncovka se zachovala (a v nové češtině stále je) jen u slov zakončených v N sg. na *-ice* a *-yně*.

Sg. českého vzorů růže je na koncovky chudší než jeho slovenský protiklad ulica.

čes. PÍSEŇ, slov. DLAŇ

Příruční mluvnice češtiny uvádí vzor *píseň* jako podvzor vzoru *růže*. Autoři toto zařazení zdůvodňují stejnými koncovkami (kromě N, A a V sg.).

„Podle vzoru *dlaň* se skloňují podstatná jména ženského rodu zakončená v 1. pádě sg. na souhlásku a v 2. pádě s koncovkou *-e*.“⁴⁴

	čes. PÍSEŇ sg.	slov. DLAŇ sg.
N	píseň-0	dlaň-0
G	písn-ě	dlan-e
D	písn-i	dlan-i
A	píseň-0	dlaň-0
L	o písn-i	o dlan-i
I	písn-í	dlaň-ou

	čes. PÍSEŇ pl.	slov. DLAŇ pl.
N	písn-ě	dlan-e
G	písn-í	dlan-í
D	písn-ím	dlan-iam
A	píseň-ě	dlan-e
L	o písn-ích	o dlan-iach
I	písn-ěmi	dlaň-ami

Vzory *píseň* a *dlaň* jsou nepůvodní. Vznikly pronikáním koncovek ja-kmenových koncovek (typ *kost*) k původním i-kmenům. Toto prolínání se v dnešní češtině projevuje např. v kolísání G sg., slov *pečeť* (*pečetě/pečeti*) či *pouť* (*pouti/poutě*)

⁴⁴ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 59.

Sg. českého vzoru *píseň* a slovenského vzoru *dlaň* jsou až na koncovku I sg. téměř totožné.

Podle vzoru *dlaň* se skloňují i ta slovenská feminina, která mají v češtině N pl. skloňování dle vzoru *kost*, např. (Bělič) *obeť – obete* (čes. *oběti*), *čelad – čeladě* (čes *čeledi i čeledě*), *čelust – čeluste* (čes. *čelisti*)⁴⁵ atp.

U českých feminin skloňovaných dle vzoru *píseň* je velice častá alternace –e/0 (*píseň – písně, vášeň – vášni, pochodeň – pochodni* atp.).

čes. KOST, slov. KOSTĚ

„Podle tohoto typu se skloňují především feminina utvořená sufixem –ost/-est, jako *rychlost, hloupost, svěžest, bolest*; dále feminina *věc, řeč a pl. děti*.“⁴⁶

„podle vzoru *kost'* se skloňují podstatná jména ženského rodu zakončená v 1. pádě sg. na souhlásku a v 2. pádě s koncovkou –i.“⁴⁷

	čes. KOST sg.	slov. KOSTĚ sg.
N	kost-0	kost'-0
G	kost-i	kost-i
D	kost-i	kost-i
A	kost-0	kost'-0
L	o kost-i	o kost-i
I	kost-í	kost'-ou

⁴⁵ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 59.

⁴⁶ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 260

⁴⁷ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 59.

	čes. KOST pl.	slov. KOST' pl.
N	kost-i	kost-i
G	kost-í	kost-í
D	kost-ím	kost-iam
A	kost-i	kost-i
L	o kost-ech	o kost-iach
I	kost-mi	kost'-ami

Tato původní deklinace se zachovala do dnešní doby vcelku nezměněna u jmen zakončených produktivním sufixem *-ost* (*upřímnost, zlost, atp.*) a *-est* (*bolest, svěžest, atp.*) U jiných jmen se projevuje opět pronikání koncovek ja-kmenů.

Ve slovenštině se původní koncovky také zachovaly téměř všechny, jen v D, L a I pl. sem pronikly koncovky vzoru *ulica*. Čeština se oproti pračeským tvarům liší v I pl. (pč. *-ú*, dnes *-í* shodné s typem *růže*) a D pl. (pč. *-em*⁴⁸, dnes *-ím* taktéž shodné s typem *růže*).

Slovenština měkkí substantiva skloňující se podle vzoru *kost* v každém pádě sg. i pl., čeština v pádech bez koncovky (N a A pl.) a v L a I pl. zachovává konečný vokál tvrdý. To je následkem historické depalatalizace koncových hlásek *-d'*, *-t'*, *ň*. Kmenovou analogií však byla měkkost postupně obnovena, protože ve většině pádů následoval vokál *-i*, který depalatalizaci zabraňoval. V některých nářečích se dodnes užívá např. *nit'* oproti spisovnému *nit*.

Mezi českými vzory *píseň* a *kost* kolísají mnohá feminina (např. *noc, nemoc, velmoc, čtvrť* atp.) Je to dáno zánikem původních samohláskových kmenů. Ve slovenštině některá feminina také kolísají mezi vzory *dlaň* a *košť*, a to např. *tvár, myseľ, raž* atp.

⁴⁸ v některých nářečích dodnes užíváno *kostem*

Ve slovenštině dochází k přechodu feminin od vzoru *kost'* ke vzoru *dlaň*, a to především feminina zakončena na *-ť* a *-r* (*tvár – tváre, niť – nite* atp.)

V češtině dochází ke kolísání tvarů mezi vzory *kost* a *píseň*, přičemž feminina původně náležející ke vzoru *kost* přecházejí tvary D, L, I pl. (nemusí to být všechny tyto pády) a v sg. všemi kromě G (zde se ještě zachovává půdní koncovka *-i* dle vzoru *kost*) ke vzoru *píseň*. V přechodových pádech bývají možné obě koncovky, vznikají tak významově nerozlišené dublety (*nit – nitěmi // nitmi, vlast – vlasem // vlastím* atp.) Některá česká feminina mají tvary podle vzoru *píseň* i *kost*, často mají odlišné tvary také jemný významový posun: *kuchyň* (místnost, kde se vaří) vs. *kuchyně* (styl vaření, např. italská, domácí atp.).

Slovenská substantiva zakončena sufixem *-na, -ovná* mají sg. a N a A pl. skloňování adjektivní (vzor *pekná*), v pl. se skloňují dle vzoru *žena*.

Při skloňování feminin jsou v češtině a ve slovenštině odlišné koncovky *am*, kde v češtině proběhla přehláska samohlásky v koncovce (srov. čes. *ulici* vs. slov. *ulicu*; čes. *kostí* vs. slov. *kost'ou* atp.).

3.3 NEUTRA

Přehled deklinace neuter:

Slovenština:

N sg. zakočen vokálem: -o = tvrdý vzor *město*

- e = měkký vzor *srdce*

- ie = vzor *vysvedčenie*

-a, -ã = vzor *dievča*

Čeština:

N sg. zakončena vokálem: -o = tvrdý vzor *město*

-e = měkký vzor *moře*

-e = vzor *kuře*⁴⁹

-í = *stavení*

čes. MĚSTO, slov. MESTO

„K typu město se řadí substantiva, jejichž tvarotvorný základ je zakončen na tvrdou nebo obojetnou souhlásku, zřídka na měkkou.“⁵⁰

„Podle vzoru mesto se skloňují podstatná jména středního rodu zakončená v 1. pádě jednotného čísla na -o, např. meno, maso, slovo, zrno, vojsko, jadro, sukno aj., a pomnožná jména na -á, (a), např. krosná, ústa, vrata aj.“⁵¹

	čes. MĚSTO sg.	slov. MĚSTO sg.
N	měst-o	měst-o
G	měst-a	mest-a
D	měst-u	mest-u
A	měst-o	mest-o
L	o měst-ě (jablk-u)	o mest-e (mest-u)
I	měst-em	mest-om

⁴⁹ V pádech sg. kromě N a V s kmenotvornou příponou -et-.

⁵⁰ HUBÁČEK, J. et al. *Čeština pro učitele*. Vydání 3. VADE MECUM BOHEMIAE, 2002. S. 114.

⁵¹ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 63.

	čes. MĚSTO pl.	slov. MĚSTO pl.
N	měst- a	mest- á
G	měst- 0	miest- 0
D	měst- ům	mest- ám
A	měst- a	mest- á
L	o měst- ech (středisc- ích , jablk- ách)	o mest- ách
I	měst- y (ponč- i)	mest- ami

„Podstatná jména *bremeno, plemeno, semeno, temeno, vemeno, rameno* skloňují se ve slovenštině – na rozdíl od češtiny – důsledně podle vzoru *město a mají* – ve shodě s češtinou – v 1. a 4. pádě jedn. čísla zastaralé tvary na *-ä, bremä, plemä, semä, temä, vemä, ramä*.“⁵²

Původně o-kmenová deklinace, která „podlehla“ u-kmenové deklinaci pouze v L pl., kdy byla původní koncovka *-iech* (jediná způsobující alternaci předchozí hlásky) nahrazena alternaci nezpůsobující koncovkou *-ech*.

Další tendence už z počátku 14. století je stále živá v obou jazycích: v L sg. mají slovenská neutra vzoru *moře* také variantní koncovku *-u*, a to cizí slova skloňovaná dle tohoto vzoru a ta, která končí na zadopatrové *-k, -g, -h, -ch*. Vzhledem k tendenci češtiny neměnit kořený konsonant slova (jehož změnu působí následné *-e*) se v podobných českých slovech setkáváme s dubletami:

mléko (mlieko): o mlé**ku**/mlé**ce** vs. o mlie**ku**

břicho (brucho): na břich**u**/na bři**še** vs. na brich**u**

⁵² BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 66.

A naopak u slov, která mají v češtině koncovku *-u*, používá slovenština koncovku *-e*:

dobro: čes. *o dobru* vs. slov. *o dobre*

krásno: čes. *o krásnu* vs. slov. *o krásne*

V L pl. mají česká neutra skloňovaná podle vzoru město 3 možné koncovky: **-ách** po *k, g, h, ch* a sufixu *-isko*, např. *sucho – suchách, strnisko – strniskách/strniscích* (opět výše zmíněná tendence k neměnnosti kořenné hlásky vytlačuje z této pozice koncovku **-ích**) atp.; **-ech** u ostatních neuter vzoru *město*.

V G pl. slovenských neuter skloňovaných dle vzoru město vzniká pro ulehčení výslovnosti pohybná hláska, a to podle Běliče nejčastěji *-ie-* (město – miest), *-o-* (drievko – drievok), *-e-* (krídlo – krídel), zřídka *-á-* (bývá jen u některých jmen, a to vedle *-ie-*; jedlo jedál/jediel) a nikdy ne *-ô-* (to se vyskytuje jen u feminin).

čes. MOŘE, slov. SRDCE

„K typu moře se řadí jména se zakončením základu na měkkou, popř. obojetnou souhlásku.“⁵³

„Podle vzoru srdce se skloňují podstatná jména středního rodu zakončená v 1. pádě jednotného čísla na *-e*, např. *more, pole, slnce, letište*, a pomnožná jména jako *prsia, plúca* aj.“⁵⁴

⁵³ HUBÁČEK, J. et al. *Čeština pro učitele*. Vydání 3. VADE MECUM BOHEMIAE, 2002. S. 114.

⁵⁴ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 63.

	čes. MOŘE sg.	slov. SRDCE sg.
N	moř-e	srdc-e
G	moř-e	srdc-a
D	moř-i	srdc-u
A	moř-e	srdc-e
L	o moř-i	o srdc-i
I	moř-em	srdc-om

	čes. MOŘE pl.	slov. SRDCE pl.
N	moř-e	srdc-ia
G	moř-í (bojišť-0)	srdc-0 (pol-í)
D	moř-ím	srdc-iam
A	moř-e	srdc-ia
L	o moř-ích	o srdc-iach
I	moř-i	srdc-ami

Původně střední jo-kmeny, které už ve staré době přebraly koncovku G pl. od deklinačního typu *znamení* (tedy původní koncovka *-0* byla nahrazována koncovkou *-í*). K tomu jistě dopomohla koncovka *-í* u ostatních měkkých deklinačních typů. Dnes mají nulovou koncovku neutra tvořena sufixem *-iště*.

Slovenština zachovává původní tvary mnohem důsledněji než čeština. V sg. nalézáme odlišnou koncovku pouze v I (pč. *-em*, dnes slov. *-om*, čes. *-em*), u pl. tvarů v L (pč. *-ích*, slov. *-iach*, čes. *-ích*) a I (pč. *-i*, slov. *-ami*, čes. *-i*).

čes. KUŘE, slov. DIEVČA

„Primárně se podle tohoto typu (kuře) skloňují názvy mlád'at i nedospělých nebo neplnohodnotných částí rostlin.“⁵⁵

„Podle vzoru dievča se skloňují podstatná jména středního rodu zakončená v 1. pádě jednotného čísla na –a, ä; označují zpravidla mlád'ata.“⁵⁶

	čes. KUŘE sg.	slov. DIEVČA sg.
N	kuř-e	dievč-a
G	kuř-et-e	dievč-at'-a
D	kuř-et-i	dievč-at'-u
A	kuř-e	dievč-a
L	o kuř-et-i	o dievč-at-i
I	kuř-et-em	dievč-at'-om

	čes. KUŘE pl.	slov. DIEVČA pl.	
N	kuř-at-a	dievč-at-á	dievč-enc-e
G	kuř-at-0	dievč-at-0	dievč-eniec
D	kuř-at-ům	dievč-at-ám	dievč-enc-om
A	kuř-at-a	dievč-at-á	dievč-enc-e
L	o kuř-at-ech	o dievč-at-ách	dievč-enc-och
I	kuř-at-y	dievč-at-ami	dievč-enc-ami

Český vzor *kuře* a slovenský vzor *dievča* jsou pozůstatky původních –nt- kmenů, podle kterých se skloňují v obou jazycích jména mlád'at. Česká neutra tohoto typu mají skloňování pravidelné –

⁵⁵ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. S. 267.

⁵⁶ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 64.

v sg. jsou tvary jako u vzoru *moře*, v pl. jako vzor *město*. Výjimkou však je, že se mezi kořen slova a koncovku připojuje kmenotvorná přípona, která je u českým neuter v sg. *-et-*, v pl. *-at-*, u slovenských v sg. i pl. *-at-* (popř. *-at'-*), pro plurálové tvary také *-enc-* (slovenský vzor *dievča* má celé paradigma shodné s jiným vzorem jen v pl., a to se vzorem *město*, v sg. se koncovky shodují se vzorem *srdce* jen v těch pádech, kde se ke kmeni přidává kmenotvorná přípona *-at-*, tj. ve všech kromě N a A).

Tento typ kmenového skloňování zůstal jako jediný až dodnes. Důvodem je podle Lamprechta kmenotvorný sufix - *ent-, který byl aktivní slovotvornou příponou při tvoření jmen mláďat. „*V některých typech českých nářečích (nářečí jihočeská) dokonce tento typ vytlačil i původní jo-kmenové sklonění neuter (vejce, gen. vejce...), ve spisovném jazyce se tak začala skloňovat substantiva vole, koště (původní jo-kmeny), doupe (pův. ja-kmeny), hrabě, markrabě (původně hrabie њja-kmen).*“⁵⁷

čes. STAVENÍ, slov. VYSVĚDČENÍ

„*Tímto typem (stavení) jsou zastoupena především substantiva verbální tvořená od slovesných základů koncovkou -í.*“⁵⁸

„*Podle vzoru vysvedčenie se skloňují podstatná jména středního rodu zakončená v 1. pádě čísla jednotného na -ie, např. vedomie, kamenie, zbožie, prútie aj., a místní jména stejně zakončená, jako Záhorie, Považie, Sornie, Jastrabie aj.*“⁵⁹

⁵⁷ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 152-153.

⁵⁸ GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. S. 267.

⁵⁹ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 63.

	čes. STAVENÍ sg.	slov. VYSVEDČENIE sg.
N	staven-í	vysvedčen- ie
G	staven-í	vysvedčen- ia
D	staven-í	vysvedčen- iu
A	staven-í	vysvedčen- ie
L	o staven-í	o vysvedčen-í
I	staven-ím	vysvedčen-ím

	čes. STAVENÍ pl.	slov. VYSVEDČENÍ pl.
N	staven-í	vysvedčen- ia
G	staven-í	vysvedčen-í
D	staven- ím	vysvedčen- iam
A	staven-í	vysvedčen- ia
L	o staven- ích	o vysvedčen- íach
I	staven- ími	vysvedčen- iami

Slovenský vzor *vysvedčenie* je jediným vzorem, který má bohatší paradigma než jeho český ekvivalent. Je to dáno jeho hláskovým vývojem: zatímco slovenský vzor si v sg. zcela zachoval koncovky shodné s pračeskými *ьjo*-kmeny, u české varianty proběhly všechny náležité hláskové změny.

I když se kvůli těmto změnám stala deklinace nezřetelná, přesto se tento typ udržel díky tomu, že se k němu řadila jména na *-nie*, tedy především deverbalizovaná substantiva, jež byla živá a produktivní.

SHRNUTÍ:

Slovenština má jednodušší skloňování než čeština, slovenské není tak rozmanité. Ve slovenštině jsou stejné koncovky v D a L pl., a to koncovky původně femininní: žen-ám – o žen-ách; ulic-iám – o ulic-iach, dlan-iam – o dlan-iach, kost-iam – o kost-iach, mest-ám – mest-ách, srdc-iam – o srdc-iach, dievčat-ám – o dievčat – ách, vysvedčen-iam – o vysvedčen-íách. Česká tvrdá neutra mají v těchto pádech tvary stejné jako maskulina (měst-ům – hrad-ům, měst-ech – hrad-ech), měkká neutra mají koncovky femininní (moř-ím – růž-ím, o moř-ích – o růž-ích). Femininní koncovky L pl. pronikají převážně v hovorové češtině také k českým maskulinům (o domečk-ích – o domečk-ách). Důvodem je snaha o jazykovou ekonomii – následně *-a-* nezpůsobuje změnu kořenné hlásky. Některé tyto tvary jsou v současné spisovné češtině povoleny jako dublety k původním tvarům.

Rozdíly ve skloňování tvrdých a měkkých maskulin nejsou ve slovenštině tak výrazné jako v češtině. Je to dáno tím, že ve slovenštině neproběhla přehláska:

a > e - 12-14 stol.; první fází bylo splynutí *'a > ä* mezi měkkými souhláskami, před tvrdými ke změně nedocházelo (srov. (Lamprecht 1977) *jav'í'ti > jäv'í'ti*, *leža'ti > ležät'í* vs. *čas*, *žába* atp.) ani v případě *'ä*, které se tomuto začalo přizpůsobovat: (Lamprecht 1977) *často > často*; *jäzyk > jazyk*. „Jedinou výjimkou tvoří *ä* před *k*, které zůstává, srov. *m'äkký*, *p'äkný*.“⁶⁰ Druhou fází je splynutí každého *ä > ě*, kromě *ä* před *k*, které se zachovalo (srov. *jako*). Přehláska byla důsledně provedena v Čechách, ve středomoravských nářečích (kromě severozápadní části) neproběhla jen v krátkých koncových slabikách, ve východomoravských nářečích a slezkomoravských přehláska neproběhla v krátkých slabikách.

⁶⁰ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 51.

Tato přehláska od sebe oddálila české měkké deklinační typy od tvrdých (*pána* vs. *muže*, *žena* vs. *růže*) a způsobila alternace *a-ě*, z nichž některé jsou ve spisovné češtině dodnes (*kuřě* – *kuřata*).

'u > ('ü) > i - konec 14. století; mění se každé *'u* bez ohledu na následující hlásku.

Tato změna podle Lamprechta (1977) proběhla důsledně v Čechách, v moravsko-českých nářečích jen v koncovkách a v moravských nářečích nebyla provedena téměř vůbec. „V nářečích východomoravských (moravskoslovenských) a slezkomoravských (lašských) se přehláska neprovedla, srov. břuch, čuch, kožuch, plúca, lúbat atd.“⁶¹ Podle Lamprechta se slova jako *cit*, *cizí* (slov. *cudzí*) atp. dostaly do těchto nářečí ze spisovného jazyka, do spisovné slovenštiny se slova jako *Ježíš*, *cit*, *tisíc* dostaly přes jazyk biblický, tedy ze spisovné češtiny.

srov. čes. klíč vs. slov. kľúč; čes. jitro vs. slov. jutro atp.

Ve slovenštině nedochází k měkčení kořenné hlásky tak často jako v češtině. Důvodem jsou koncovky, jež měkčení nezpůsobují (*soudruzi* – *súdruhovia*)⁶² Na rozdíl od češtiny ale slovenština u feminin vzoru *žena* neměkčí ani před *-e*, které změnu kořenné hlásky obvykle způsobuje: *na ruce* - *na ruke*, *v Praze* – *v Prahe* atp.

⁶¹ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 59.

⁶² BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 54.

4. ADJEKTIVA

„Základní slovní druh přídavné jméno (adjektivum) vyjadřuje nedynamický, v čase neprobíhající příznak substančně pojatých jevů.“⁶³

Stejně jako u substantiv určujeme u adjektiv pád, číslo a rod. Tyto kategorie však adjektiva přebírají od řídicího podstatného jména.

Primární a sekundární funkce adjektiv jsou pro naše potřeby irelevantní, stejně tak jako jejich významové dělení na adjektiva kvalifikační a relační, proto se tomuto blížeji věnovat nebudeme.

Deklinaci adjektiv dělíme na jmennou, složenou a smíšenou.

4.1 JMENNÁ DEKLINACE ADJEKTIV

Ze jmenné deklinace adjektiv se do současnosti zachovaly jen zbytky, a to většinou nominativy. Nejčastěji používané jsou v maskulinu (*bos, jist, syt, šťasten, vinen, vědom, mrtev* atp.), ve femininu jsou si tvary jmenné a složené příliš podobné, proto se s nimi již moc neseťkáme (*laskava – laskavá* atp.). S tvary pro neutra se dnes setkáme jako s druhem příslovcí (*možno, nutno, smutno* atp.). S jmennými tvary adjektiv se setkáváme také v trpných příčestích (je *ochoten, byla objednána* atp.). Jmenné tvary tvrdých adjektiv (tvary měkkých adjektiv se vůbec nedochovaly) jsou součástí frazémů (*buďte tak laskav, co jsem dlužen* atp.).

⁶³ KOMÁREK, M. et al. *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Vydání 1. Praha : Academia, 1986, s. 67.

Se jmennou deklinací se v češtině setkáváme také u přídavných jmen přivlastňovacích, a to ve všech tvarech kromě I sg. maskulin a neuter, kde je důsledně používán tvar složený (otcovým, matčíným atp.)

Ve slovenštině se jmenná deklinace dochovala v ještě menší míře než v češtině. Kromě tvarů zachovaných při deklinaci složené (viz dále, v tabulce jsou tyto tvary psány *kurzívou*) to jsou slova „*dlžen, dlžna, dlžno, hoden, hodna, hodno, vinen, nevinen, vinna, vinno, rád, rada, rado*, množ. č. *radi, rady*.“⁶⁴ Nesetkáme se s ní ani ve slovenských přičestích minulých trpných.

V minulosti byla nejčastěji užívaná deklinace a-kmenová a o-kmenová, protože vyjadřovala mužský, ženský i střední rod.

4.2 SLOŽENÁ DEKLINACE

V češtině i slovenštině rozlišujeme při složené deklinaci adjektiva, která se skloňují podle typu tvrdého (čes. *mladý*, slov. *pekný*) či měkkého (čes. *jarní*, slov. *cudzí*).

TVRDÝ TYP

čes. MLADÝ, slov. PEKNÝ

Podle tvrdého typu se v češtině i slovenštině skloňují adjektiva zakončena v N sg. koncovkou *-ý, -á, -é*.

⁶⁴ VÁŽNÝ, V. *Stručná mluvnice slovenská pro Čechy*. Braislava : Štefánikova spoločnosť, 1938, s. 88.

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg.
N	mlad-ý	pekn-ý	mlad-á	pekn-á	mlad-é	pekn-é
G	mlad-ého	pekn-ého	mlad-é	pekn- ej	mlad-ého	pekn-ého
D	mlad-ému	pekn-ému	mlad-é	pekn- ej	mlad-ému	pekn-ému
A	mlad-ého/ý	pekn-ého/ý	mlad-ou	pekn- ú	mlad-é	pekn-é
L	o mlad-ém	o pekn- om	mlad-é	o pekn- ej	mlad-ém	o pekn- om
I	mlad-ým	pekn-ým	mlad-ou	pekn-ou	mlad-ým	pekn-ým

	čes. M pl.	slov. M pl.	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	mlad-í/é	pekn-í/é	mlad-é	pekn-é	mlad-á	pekn-é
G	mlad-ých	pekn-ých	mlad-ých	pekn-ých	mlad-ých	pekn-ých
D	mlad-ým	pekn-ým	mlad-ým	pekn-ým	mlad-ým	pekn-ým
A	mlad-é	pekn-ých/é	mlad-é	pekn-é	mlad-á	pekn-é
L	o mlad-ých	o pekn-ých	o mlad-ých	o pekných	o mlad-ých	pekn-ých
I	mlad-ými	pekn-ými	mlad-ými	pekn-ými	mlad-ými	pekn-ými

pozn. variantní koncovky v A sg. a pl. a N pl. jsou pro než.

Složená deklinace vznikla připojením příslušného tvaru zájmena *jb, ja, je* za koncovku adjektiva jmenného. Většina dnešních tvarů vznikla vlivem kontrakce (př. *dobr-a-ja > dobr-á*)⁶⁵, některé jsou ale převzaty od jiných deklinačních typů.

Složenou deklinaci adjektivní mají také některá substantiva typu *hajný* nebo substantivizovaná adjektiva typu *obžalovaný* atp.

V D sg. fem. zachovává slovenština původní koncovku *-ú* (v češtině se diftongizoval *ú > ou*).

Koncovka L sg. mask. a neutr. *-om* vznikla analogicky podle tvaru zájmena *tom*. Podle Krajčoviče se koncovka *-ém* (stejná jako v češtině) vyskytuje na západním Slovensku.

⁶⁵ V případech, kdy náležitá podoba připojovaného zájmena byla víceslabičná, připojoval se za adjektivum tvar redukovaný. Tím se zabránilo vnitřní flexi tohoto zájmena. Jako příklad uvádí Lamprech I pl. *dobrým*, který vznikl z pův. *dobrъ-jimъ*

Koncovka I sg. slovenských fem. adjektiv má jiný původ než česká koncovka *-ou* (o tomto viz výše, kap. Feminina).

Tvrdá adjektiva ženského a středního rodu se v češtině shodují ve všech plurálových tvarech kromě N a A, ve slovenštině ve všech bez výjimky.

Ve slovenštině nedochází ke změně kořenného vokálu jako v češtině. Stejně tak slabiky *dé, té, né* vyslovují se ve slovenštině tvrdě. V češtině však dochází k alternaci před koncovkou *-í* v N pl. V tomto pádě se ve slovenštině píše vždy *-í*, a to i po tvrdém konsonantu (př. *úzki, hluchí, úbohí* atp.).

Ve spojení se substantivem v I pl., jež zachovává původní duálové koncovky, přebírá české adjektivum koncovku tohoto jména (př. *malýma ručičkama*).

Vlivem rytmického zákona se u slovenských adjektiv s dlouhým kořeným vokálem krátí délka koncovky (*nízky, krásna, deviate* atp.).

MĚKKÝ TYP

čes. JARNÍ, slov. CUDZÍ

Podle měkkého vzoru skloňují se v češtině adjektiva zakončena v N sg. koncovkou *-í*, ve slovenštině *-í* (popř. *-i*), *-ai*, *-ie*.

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg.
N	jam-í	cudz-í	jam-í	cudz-ia	jam-í	cudz-ie
G	jam-ího	cudz-ieho	jam-í	cudz-ej	jam-ího	cudz-ieho
D	jam-ímu	cudz-iemu	jam-í	cudz-ej	jam-ímu	cudz-iemu
A	jam-ího/í	cudz-ieho/í	jam-í	cudz-íu	jam-í	cudz-ie
L	o jam-ím	cudz-om	jam-í	cudz-ej	o jam-ím	o cudz-om
I	jam-ím	cudz-ím	jam-í	cudz-ou	jam-ím	cudz-ím

	čes. M pl.	slov. M pl.	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	jam-í	cudz-í/ie	jam-í	cudz-ie	jam-í	cudz-ie
G	jam-ích	cudz-ích	jam-ích	cudz-ích	jam-ích	cudz-ích
D	jam-ím	cudz-ím	jam-ím	cudz-ím	jam-ím	cudz-ím
A	jam-í	cudz-ích/ie	jam-í	cudz-ie	jam-í	cudz-ie
L	o jam-ích	o cudz-ích	o jam-ích	o cudz-ích	o jam-ích	o cudz-ích
I	jam-ími	cudz-ím	jam-ími	cudz-ími	jam-ími	cudz-ími

Adjektiva měkká jsou odvozena od jo-kmenů a ja-kmenů, v jeho podobě došlo v češtině vlivem hláskoslovného vývoje ke změnám, jež způsobily značnou unifikaci koncovek. Ve slovenštině tak pronikavé změny nenastaly, proto si slovenská deklinace měkkých neuter udržela svou rozmanitost.

K měkkému typu skloňování se řadí také všechny (tedy i ta, jež jsou v pozitivu tvrdá) komparativy (2. stupeň) a superlativy (3. stupeň) českých i slovenských přídavných jmen. Ty se v češtině a slovenštině tvoří obdobným způsobem:

čes. slab-ý → slab-ší → **nej**-slab-ší

slov. slab-ý → slab-ší → **naj**-slab-ší

Adjektivní skloňování mají také některá substantiva typu *průvodčí* atp.

4.3 DEKLINACE SMÍŠENÁ

„*Posesivum nás informuje o tom, že je něco ve vlastnictví, přináležitostí určité osoby (řídčeji zvířete).*“⁶⁶ Tvoří se tedy pouze od substantiv označující živé bytosti.

„*Od individuálně přivlastňovacích adjektiv se odlišují adjektiva druhově přivlastňovací typu vlčí, psí, člověčí, která mají pravidelné skloňování podle vzoru jarní. Vyjadřují přivlastňování druhu, nikoli jedinci (srov. vlčí dráp – vlkův dráp).*“⁶⁷

Podle vzoru *otcův* skloňují se česká adjektiva zakončena v N sg. koncovkou *-ův, -ova, -ovo*; podle vzoru *matčín* to jsou adjektiva zakončena na *-in, -ina, -ino*.

Podle vzoru *otcov* skloňují se slovenská adjektiva zakončena v N sg. na *-ov, -ova, -ovo*; podle vzoru *matkin* to jsou adjektiva zakončena na *-in, -ina, -ino*. Ve slovenštině neprobíhá měkčení koenné hlásky (čes. *matka* -> *matčín*; slo. *matka* -> *matkin*).

České vzory *otcův* a *matčín* mají stejné koncovky, proto zde uvádíme pouze vzor *matčín* pro lepší srovnání se slovenským vzorem *matkin*, který je taktéž shodný se vzorem *otcov*.

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg.
N	<i>matčín-0</i>	<i>matkin-0</i>	<i>matčín-a</i>	<i>matkin-a</i>	<i>matčín-o</i>	<i>matkin-o</i>
G	<i>matčín-a</i>	<i>matkin-ho</i>	<i>matčín-y</i>	<i>matkin-ej</i>	<i>matčín-a</i>	<i>matkin-ho</i>
D	<i>matčín-u</i>	<i>matkin-mu</i>	<i>matčín-ě</i>	<i>matkin-ej</i>	<i>matčín-u</i>	<i>matkin-mu</i>
A	<i>matčín-a/0</i>	<i>matkin-ho/0</i>	<i>matčín-u</i>	<i>matkin-u</i>	<i>matčín-o</i>	<i>matkin-o</i>
L	<i>matčín-ě/u</i>	<i>matkin-om</i>	<i>matčín-ě</i>	<i>matkin-ej</i>	<i>matčín-ě/u</i>	<i>matkin-om</i>
I	<i>matčín-0</i>	<i>matkin-ým</i>	<i>matčín-ou</i>	<i>matkin-ou</i>	<i>matčín-ým</i>	<i>matkin-ým</i>

⁶⁶ KOMÁREK, M. et al. *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Vydání 1. Praha : Academia, 1986, s. 77.

⁶⁷ HUBÁČEK, J. et al. *Čeština pro učitele*. Vydání 3. VADE MECUM BOHEMIAE, 2002, s. 127.

	čes. M pl.	slov. M pl.	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	<i>matčin-i/y</i>	<i>matkin-i/e</i>	<i>matčin-y</i>	<i>matkin-e</i>	<i>matčin-a</i>	<i>matkin-e</i>
G	<i>matčin-ých</i>	<i>matkin-ých</i>	<i>matčin-ých</i>	<i>matkin-ých</i>	<i>matčin-ých</i>	<i>matkin-ých</i>
D	<i>matčin-ým</i>	<i>matkin-ým</i>	<i>matčin-ým</i>	<i>matkin-ým</i>	<i>matčin-ým</i>	<i>matkin-ým</i>
A	<i>matčin-y</i>	<i>matkin-ých/e</i>	<i>matčin-y</i>	<i>matkin-e</i>	<i>matčin-a</i>	<i>matkin-e</i>
L	<i>matčin-ých</i>	<i>matkin-ých</i>	<i>matčin-ých</i>	<i>matkin-ých</i>	<i>matčin-ých</i>	<i>matkin-ých</i>
I	<i>matčin-ými</i>	<i>matkin-ými</i>	<i>matčin-ími</i>	<i>matkin-ými</i>	<i>matčin-ími</i>	<i>matkin-ými</i>

pozn.: *kurzívou* jsou vyznačeny jmenné tvary adjektiv.

Z tabulky je patrné, že ve smíšené deklinaci si čeština udržela více jmenných tvarů než slovenština.

Životné tvary v A sg. a pl. nemají ve slovenštině jmennou deklinaci, ale složenou. Také G a D sg. maskulin a neuter mají tvary zájmenné, zatímco české tvary jsou jmenné.

Ve slovenštině se konsonant *-n* před následným *-i* neměkčí!

Posesivní vztahy se vyjadřují také konstrukcí s G přivlastňovacím, které se využívá vždy, je-li řídicí substantivum dále rozvíjeno (př. *matčiny nůžky* vs. *nůž mé matky*).

5. PRONOMENA

„Zájmena jsou slova, která nepojmenovávají skutečnost přímo, nýbrž k ní (po)ukazují, a to buď přímo, nebo k jejímu označení v kontextu. ... Základním rysem zájmen je jejich pronominálnost, tedy schopnost označovat skutečnost zástupně za jména (místo jmen).“⁶⁸

⁶⁸ HUBÁČEK, J. et al. *Čeština pro učitele*. Vydání 3. VADE MECUM BOHEMIAE, 2002, s. 128.

AMČ řadí zájmena do skupiny deiktických slov, mezi která patří také některá adverbiala a číslovky. Pro naše účely se však přidržíme tradičního „školského“ pojetí zájmen.

Zájmena vyjadřují kategorii rodu, pádu a čísla. Tyto kategorie přebírají od substantiva, které v textu zastupují. Výjimku tvoří zájmena bezrodá (já, ty, my, vy a zvrtné se), která jsou rodově neutrální a mluvnický význam rodu nevyjadřují. Také kategorie čísla vyjadřuje jinou skutečnost než u substantiv: „*Obsahem kategorie pl. u zájmen my, vy není „více než jedno já, ty“, ale zahrnutost mluvčího nebo adresáta. Zájmena my, vy, tedy nejsou pravým plurálovým protějškem zájmen já, ty.*“⁶⁹

Zájmena tradičně dělíme na osobní, přivlastňovací, ukazovací, tázací, vztažná, neurčitá a záporná. Toto významové hledisko je však pro naše účely irelevantní, proto se dále tímto dělením zabývat nebudeme. Přidržíme se dělení zájmen z formálního hlediska, tedy na zájmena s flexí zájmennou, adjektivní, substantivní a „zvláštní“.

5.1 ZÁJMENNÁ FLEXE

Bezrodá pronomina

jsou zájmena, která svou formou nevyjadřují rod jména, které zastupují.

⁶⁹ HUBÁČEK, J. et al. *Čeština pro učitele*. Vydání 3. VADE MECUM BOHEMIAE, 2002, s. 130.

čes. JÁ, TY, MY, VY, SE slov. JA, TY, MY, VY, SA

	čes. sg.	slov. sg.	čes. sg.	slov. sg.	čes. pl.	slov. pl.	čes. pl.	slov. pl.
N	já	ja	ty	ty	my	my	vy	vy
G	mne/mě	mňa/ma	tebe/tě	teba/t'a	nás	nás	vás	vás
D	mně/mi	mne/mi	tobě/ti	tebe/ti	nám	nám	vám	vám
A	mne/mě	mňa/ma	tebe/tě	teba/t'a	nás	nás	vás	vás
L	o mně	o mne	o tobě	o tebe	nás	nás	vás	vás
I	mnou	mnou	tebou	tebou	námi	nami	vámi	vami

pozn.: zvrtné zájmeno *se* má v obou jazycích stejné tvary jako příslušné zájmeno *ty* (ovšem s kořenem *s-*), proto jej zde neuvádíme

Bezrodá zájmena jsou svou deklinací specifická. Jejich přípony jsou jedinečné, navíc u těchto zájmen často dochází ke kmenovému supletivizmu, tj. paradigma jednoho zájmena je tvořeno více kořeny. „*Tyto rysy spolu s nedostatkem vyjádření gramatického rodu ukazují na velkou starobylost těchto deklinací.*“⁷⁰

Rozdíl ve formě G a A zájmen *já, ty, se* je dán hláskovým vývojem. Pračeské tvary *mä, tä, sä* (původně jen pro A) se v češtině vyvinuly v *mě, tě, sě*; ve slovenštině (kde *ä > a*) v *ma, ta, sa*. Tvary *mne, tebe, sebe* (původně jen pro G) se dostávají do akuzativu (genitiv-akuzativ) a následně krátké tvary *mě, tě, sě* také do G.

Obdobnou roli sehrál genitiv-akuzativ v případě nahrazení A zájmen *my, vy*, tedy původní A tvary *my, vy* byly nahrazeny a zcela vytlačeny tvary *nás, vás* od původu genitivními. Podle Krajčoviče se s těmito původními A tvary můžeme občas setkat ve středoslovenských nářečích, kde mají tyto tvary funkci dativu (*daj ni chleba* „*daj mi chleba*“)⁷¹

⁷⁰ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 162.

⁷¹ KRAJČOVIČ, R. *Náčrt dejín slovenského jazyka*. Vydání 2. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971, s. 125.

Krajčovič uvádí, že původní G tvary *mne, tebe, sebe* se ve slovenštině užívají jen zřídka. Rozšířenější jsou tvary *teba, seba, mňa, mna*.

V D a L sg. mají oba jazyky rozdílnou formu zájmen *ty* a *se*, tedy české *tobě, sobě* oproti slovenskému *tebe, sebe*. Krajčovič tento rozdíl vysvětluje analogií s původním psl. I sg. (**toboją, *soboją*), ze kterého vznikly tvary české. „*Východná slovenčina má dnes v dat.-lok. základy teb-, seb- namiesto očakávaného ceb- (po asibilácii). to by ukazovalo, že i tu bolo azda pôvodné tob-, z ktorého by niekedy po asibilácii vyrovnáním podľa ostatných pádov vzniklo v základe teb-*.“⁷²

Způsob užití variantních tvarů je v češtině i slovenštině stejný. Delší tvary se používají při po předložce a při důrazu, na rozdíl od kratších tvarů (které jsou příklonky) mohou stát také na místě, kde je větný přízvuk. Také tvar *mne* v G a A se v dnešní češtině považuje za archaické.

Rodová pronomina

Rozlišujeme tvrdý vzor *ten* a měkký vzor *náš*

vzor TEN

podle vzoru *ten* se v obou jazycích skloňuje zájmeno *ten* a jeho modifikace, *kdo* a jeho modifikace, *onen* a jeho modifikace a *všichni* a jeho modifikace.

V češtině navíc číslovka *jeden*.

Ve slovenštině se podle tohoto vzoru skloňuje zájmeno *čo*, jehož český ekvivalent má skloňování měkké.

⁷² KRAJČOVIČ, R. *Náčrt dejín slovenského jazyka*. Vydání 2. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971, s. 124-125.

Ve slovenštině má typ *ten* **deklinaci smíšenou**, nikoli čistě zájmennou jako v češtině.

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg
N	ten	ten	ta	<i>tá</i>	to	to
G	toho	toho	té	tej	toho	toho
D	tomu	tomu	té	tej	tomu	tomu
A	toho/ten	toho/ten	tu	<i>tú</i>	to	to
L	tom	tom	té	tej	tom	tom
I	tím	<i>tým</i>	tou	tou	tím	<i>tým</i>

	čes. M pl.	slov. M pl..	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	ti / ty	<i>tí⁷³ / tie</i>	ty	tie	ta	tie
G	těch	<i>tých</i>	těch	<i>tých</i>	těch	<i>tých</i>
D	těm	<i>tým</i>	těm	<i>tým</i>	těm	<i>tým</i>
A	ty	<i>tých / tie</i>	ty	tie	ty	tie
L	těch	<i>tých</i>	těch	<i>tých</i>	těch	<i>tých</i>
I	těmi	<i>tými</i>	těmi / těma	<i>tými</i>	těmi	<i>tými</i>

pozn.: *Kurzívou* jsou vyznačeny tvary vzniklé vlivem flexe složené; variantní tvary značí rozdílný tvar za životná/neživotná maskulina.

„*Stejně se skloňují i složená zájmena tento, táto, toto, tenže, táže, tože = č. tentýž, týž; tak je 2. pád tohot, tejto, tohot, tohože, tejže, tohože, 3. pád tomuto, tejto, tomuto, tomuže, tejže, tomuže ap.*“⁷⁴

Slovenské zájmeno *onen* má navíc v G a D sg. maskulin a neuter variantní archaické tvary *onoho, onomu* (shodné s češtinou).

⁷³ vyslovováno tvrdě

⁷⁴ VÁŽNÝ, V. *Stručná mluvnice slovenská pro Čechy*. Braislava : Štefánikova společnost, 1938, s. 99.

Zájmeno kdo má pouze sg. tvary podle zájmena ten; v češtině je výjimka v I sg. *tím* vs. *kým*.

ONA, ONA, ONO

jsou zájmena s deklinací podle *ten, ta, to*. Pro velkou variantnost tvarů však uvádíme úplný přehled deklinace.

Jako *on* skloňuje se také zájmeno *jenž* (v češtině se užívá jen sporadicky, ve slovenštině dnes už není, podle Běliče jej můžeme nalézt u autorů počátku 20. století).

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg.
N	on	on	ona	ona	ono	ono
G	jeho, jej, ho	jeho, ho, (do) neho doňho, doň	jí (od) ní	jej (od) nej	jeho, jej, ho	jeho, ho (do) neho, doňho, doň
D	jemu, mu (k) němu	jemu, mu, (k) nemu	jí (k) ní	jej, (k) nej	jemu, mu	jemu, mu, (k) nemu
A	jeho, jej, ho než, jej, ho (za) něj	jeho, ho, (za) neho, zaňho, zaň, než, ho, zaň	jí, (za) ní	ju, (za) ňu	je, jej, ho	ho, zaň
L	(o) něm	(o) ňom	(o) ní	(o) nej	(o) něm	(o) ňom
I	jím (s) ním	(s) ním	jí (s) ní	(s) ňou	jím (s) ním	(s) ním

	čes. M pl.	slov. M pl.	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	oni než. ony	oni, (než) ony	ony	ony	ona	ony
G	jich	ich, (do) nich	jich	ich (do) nich	jich	ich (do) nich
D	jim	im, (k) nim	jim	im (k) nim	jim	im (k) nim
A	je (na) ně	ich, živ. (za) nich než. (za) ne	je (na) ně	ich (za) ne	je (na) ně	ich (za) ne
L	(o) nich	(o) nich	(o) nich	(o) nich	(o) nich	(o) nich
I	jimi	(s) nimi	jimi	(s) nimi	jimi	(s) nimi

Při skloňování zájmen *on*, *ona*, *ono* v pl. nerozlišují oba jazyky rody, pro všechny tři má stejné koncovky. Jen v N pl. je ve slovenštině tvar *oni* pro maskulina animata, *ony* pro ostatní rody. Čeština navíc v tomto pádě rozlišuje ještě střední rod, pro který má tvar *ona*.

Jak uvádí Lamprech, ve staré češtině bylo dnešní zájmeno *on* upozorňovací citoslovce, kterým se překládal latinský výraz *ecce*. Jako zájmeno v neutru začíná být chápáno až později, kdy se k němu také vytváří maskulinní a femininní tvar.

Původní N sg. (*j*, *ja*, *je*) byl nahrazen původním ukazovacím zájmenem *on*, *ona*, *ono*.

Po předložkách se v obou jazycích uplatňuje tvar *s n* (v češtině) či *ň* (ve slovenštině) na začátku. „*tyto tvary se vyvinuly ve spojení psl. předložek vьn, sьn (a snad i kьn) se zájmennými vary počínajícími j. ... (např. sьn-jim > sьňimь).*“⁷⁵ Ň, které vzniklo, již nebylo chápáno jako součást předložky, nýbrž jako část zájmena. Analogií se pak dostalo i do ostatních tvarů. Tvary s počátečním *n* (reps. *ň*) se dodnes používají v obou jazycích po předložkách. Ve slovenském G a A ve

⁷⁵ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 166.

spojení s původní předložkou vytvářejí oba jazyky zkrácené tvary těchto zájmen v podobě např. „*zaň, naň, preň, doň, zaňho, preňho, uňho, doňho.*“⁷⁶ V češtině se s těmito tvary již nesetkáváme, dokladem pro užití však může být Polednice od K. J. Erbena.

Rozdíly v tvarech jsou opět následkem rozlišného hláskového vývoje obou jazyků, viz výše.

Dlouhé tvary se používají po předložce a na místě, kde je větný přízvuk.

V češtině se tvar původní *jejie* začal chápat jako adjektivum typu *pěšie* (adjektivní deklinace odvozená os jo-kmenů a ja.kmenů) a začal se dle tohoto vzoru také skloňovat (dnešní čeština má tedy tvary pro pronomen její tvořené dle adjektivní deklinace). Zájmena jeho a jejich zůstávají nesklonná.

Podle Běliče se tvary jeho, jej a ich používají jako přivlastňovací zájmena pro 3. os. pl. V tomto případě pak stojí před substantivem, ovšem jsou nesklonná (stejně tak tomu bylo ve staré češtině).

čes. MŮJ, slov. MOJE

Stejně jako zájmena *můj, moje* skloňují se v češtině také zájmeno *tvůj a svůj* (i s rodovými rozlišeními). Zájmeno *váš* se v češtině skloňuje zájmennou deklinací podle vzoru *náš*.

Ve slovenštině k tomuto typu deklinace řadíme zájmena *tvoj, svoj, náš, váš* (včetně jejich rodových rozlišení).

⁷⁶ BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964, s. 77.

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg.
N	můj-0	môj-0	m-á, moje	moj-a	m-é, moje	moj-e
G	m-ého	môj-ho	m-é, moj-í	moj-ej	m-ého	môj-ho
D	m-ému	môj-mu	m-é, moj-í	moj-ej	mém-u	môj-mu
A	živ. m-ého než. můj-0	živ. môj-ho než. môj-0	m-ou, moj-i	moj-u	m-é, moje	moj-e
L	(o) m-ém	(o) moj-om	(o) m-é, moj-í	(o) moj-ej	(o) m-ém	(o) moj-om
I	m-ým	moj-ím	m-ou, moj-í	moj-ou	m-ým	moj-ím

	čes. M pl.	slov. M pl.	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	živ. m-í, moj-i, m-é, moj-e než. m-é, moj-e	živ. moj-i než. moj-e	m-é, moje	moj-e	m-á, moje	moj-e
G	m-ých	moj-ich	m-ých	moj-ich	m-ých	moj-ich
D	m-ým	moj-ím	m-ým	moj-im	m-ým	moj-im
A	m-é, moje	živ. moj-ich než. moj-e	m-é, moje	moj-e	m-á, moje	moj-e
L	(o) m-ých	(o) moj-ich	(o) m-ých	(o) moj-ich	(o) m-ých	(o) moj-ich
I	m-ými	moj-imi	m-ými	moj-imi	m-ými	moj-imi

Krátké tvary českých zájmen vznikly kontrakcí skupiny *vokál + j + vokál*, např. *moje > mé*. Ve slovenštině se však zachovaly původní tvary dlouhé.

Zatímco v češtině z původního tvaru *mojeho* vzniklo *mého*, ve slovenštině se tvary redukovaly *mojeho > moj'ho*. Jednou z teorií podle Krajčoviče také je, že se k tvaru N sg. *môj* připojily příslušné tvary zájmena on: *môj-ho > môjho*, *môj-mu > mômju* atp.

Zájmeno *můj*, *tvůj*, *svůj* má v češtině adjektivní zakončení dle typu *mladý* (kromě N sg. maskulin, kde jsou tvary krátké), kromě nich se vyskytují také variantní tvary měkké zájmenné deklinace vzoru *náš*.

ČESKÝ DEKLINAČNÍ TYP NÁŠ

dle tohoto typu se v češtině skloňují zájmena *naš*, *váš*, *co*, *všechn*.

Slovenština zvláštní měkký zájmenný deklinační typ *naš* nerozlišuje. Česká zájmena, která se řadí k tomuto typu, jsou ve slovenštině zařazena jednotlivě k výše uvedeným typům. Pro úplnost zde uvádíme paradigma českého typu *naš* v konfrontaci s paradigmatickým tohoto zájmena slovenského (skloňovaného dle typů *môj*).

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg.
N	naš-0	naš-0	naš-e	naš-a	naš-e	naš-e
G	naš-eho	naš-ho	naš-í	naš-ej	naš-eho	naš-ho
D	naš-emu	naš-mu	naš-í	naš-ej	naš-emu	naš-mu
A	živ. naš-eho než. náš-0	živ. náš-ho než. náš-0	naš-i	naš-u	naš-e	naš-e
L	(o) naš-em	(o) naš-om	(o) naš-í	(o) naš-ej	(o) naš-em	(o) naš-om
I	naš-ím	naš-ím	naš-í	naš-ou	naš-ím	naš-ím

	čes. M pl.	slov. M pl.	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	živ. naš-i než. naš-e	živ. naš-i než. naš-e	naš-e	naš-e	naš-e	naš-e
G	naš-ich	naš-ich	naš-ich	naš-ich	naš-ich	naš-ich
D	naš-im	naš-im	naš-im	naš-im	naš-im	naš-im
A	naš-e	živ. naš-ich než. naš-e	naš-e	naš-e	naš-e	naš-e
L	(o) naš-ich	(o) naš-ich	(o) naš-ich	(o) naš-ich	(o) naš-ich	(o) naš-ich
I	naš-imi	naš-imi	naš-imi	naš-imi	naš-imi	naš-imi

Jak bylo zmíněno v kapitole Hláskosloví, ô má platnost dlouhé samohlásky. Proto tam, kde je ve slovenském vzoru môj v kořenu ô, je také v ostatních zájmenech skloňovaných dle tohoto typu samohláska dlouhá (môj – náš, môjho – nášho, moja – naša).

Oba jazyky mají v pl. tvary shodné pro všechny tři rody. V češtině kromě N pl. maskulin, ve kterém rozlišuje tvary životné a neživotné, ve slovenštině je toto rozlišení také v A pl. maskulin.

5.2 ADJEKTIVNÍ FLEXE

čes. JAKÝ slov. AKÝ a jejich modifikace

Tvary zájmena *jaký / aký* mají v obou jazycích adjektivní deklinaci. Rozdílné koncovky jsou tedy stejné jako v případě skloňování zájmena *mladý / pekný*. Slovenština ve všech tvarech postrádá počáteční j- (o tom viz výše, kap. Hláskosloví).

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg.
N	jak-ý	ak-ý	jak-á	ak-á	jak-é	ak-é
G	jak-ého	ak-ého	jak-é	ak- ej	jak-ého	ak-ého
D	jak-ému	ak-ému	jak-é	ak- ej	jak-ému	ak-ému
A	živ. jak-ého než. jak-ý	živ. ak-ého než. a-ký	jak- ou	ak- ú	jak-é	ak-é
L	(o) jak- ém	ak- om	(o) jak-é	ak- ej	(o) jak- ém	ak- om
I	(s) jak-ým	ak-ým	(s) jak-ou	ak-ou	(s) jak-ým	ak-ým

	čes. M pl.	slov. M pl.	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	živ. jac-í	živ. ak-í	jak-é	ak-é	jak-á	ak-é

	než jak-é	než ak-é				
G	jak-ých	ak-ých	jak-ých	ak-ých	jak-ých	ak-ých
D	jak-ým	ak-ým	jak-ým	ak-ým	jak-ým	ak-ým
A	jak-é	živ. ak-ých než ak-é	jak-é	ak-é	jak-á	ak-é
L	(o) jak-ých	(o) ak-ých	(o) jak-ých	(o) ak-ých	(o) jak-ých	(o) ak-ých
I	jak-ými	ak-ými	jak-ými	ak-ými	jak-ými	ak-ými

Adjektivní deklinaci tvrdou mají v češtině také zájmena *takový, sám, jiný, který, každý, sám* (jmenné tvary zájmena *sám* jsou v N sg. a pl., také v A sg, jsou možné knižní tvary *sama, samu, samo*; dnes často nahrazováno ekvivalentem *samotný*). Řadíme sem také zájmeno *týž*, jenž má koncovky typu *zájmena sám* (*mlad-ý – t-ý+ž, mlad-ou – t-ou+ž*), a složené zájmeno *tentýž*.

Ve slovenštině se tímto způsobem skloňují pronomina *sám* (stejně jako v češtině má toto zájmeno jmenné tvary v N sg. a pl. a v A sg. tvary *sám, samo, samu*), *samý, ktorý, niektorý, nejaký, taký, akýsi, každý, samý* atp.

čes. typ JARNÍ, slov. CUDZÍ

Adjektivní deklinaci složenou podle vzoru *jarní* mají v češtině zájmena *čí* (to má v češtině oproti slovenštině v N sg. i pl. tvary stejné pro všechny tři rody), *čísí, jejíž, něčí* a *její* (femininní tvar zájmena atp. jeho)

Ve slovenštině to jsou zájmena *čí* (Zauner⁷⁷ přímo uvádí *čí* jako vzor), *čia, čie, niečí, volačí, čísi, čiasi, čiesi, čiakoľvek, číkoľvek, čiekoľvek*.

⁷⁷ ZAUNER, A. *Praktická příručka slovenského pravopisu*. Vydání 3. Bratislava : Obzor, 1966, s. 151.

	čes. M sg.	slov. M sg.	čes. F sg.	slov. F sg.	čes. N sg.	slov. N sg.
N	č-í	č-í	č-í	č-ia	č-í	č-ie
G	č-ího	č-ieho	č-í	č-ej	č-ího	č-ieho
D	č-ímu	č-iemu	č-í	č-ej	č-ímu	č-iemu
A	živ. č-ího než. č-í	živ. č-ieho než. č-í	č-í	č-iu	č-í	č-ie
L	(o) č-ím	(o) č-om	(o) č-í	(o) č-ej	(o) č-ím	(o) č-om
I	č-ím	č-ím	č-í	č-ou	č-ím	č-ím

	čes. M pl.	slov. M pl.	čes. F pl.	slov. F pl.	čes. N pl.	slov. N pl.
N	č-í	živ. č-ie než. č-í	č-í	č-ie	č-í	č-ie
G	č-ích	č-ích	č-ích	č-ích	č-ích	č-ích
D	č-ím	č-ím	č-ím	č-ím	č-ím	č-ím
A	č-í	živ. č-ích než. č-ie	č-í	č-ie	č-í	č-ie
L	č-ích	(o) č-ích	(o) č-ích	(o) č-ích	(o) č-ích	(o) č-ích
I	č-ími	č-ími	č-ími	č-imi	č-ími	č-imi

pozn.: K jednotlivým tvarům blíže viz kapitola Adjektiva.

Zatímco v sg. rozlišují oba jazyky u maskulin životnost jen v A, v pl. maskulina životná/neživotná rozlišuje jen slovenština, a to v N a A.

Stejně jako v případě adjektiv typu jarní/cudzí má slovenština rozmanitější koncovky než čeština (především ve F sg., kde má čeština jedinou koncovku –í). Slovenština je proto jednoznačnější.

Shodné koncovky v obou jazycích nalézáme v G., D, A (až na slovenský rozdíl živ./ než), L a I pl.

6. NUMERÁLIA

„Číslovky (numeralia) jsou jedním za dvou nástavbových slovních druhů. Jejich sémantickým základem je kvantovost, vyjadřování množství (kvanta, kvantity).“

Z gramatických kategorií číslovky vyjadřují:

PÁD: ve shodě s tím, jakou funkci v ZVS zastávají; u číslovek 5-99 je po jejich tvaru v N nebo A pád substantiva v G, který je však považován za podmět (číslovky mají fci přívlastku)

ČÍSLO: pouze **sg.** tvary mají číslovky úhrnné (dvoje, troje, patero)

pouze **pl.** mají základní číslovky dva, dvě, tři, čtyři

sg. i pl. vyjadřují jen základní číslovky vyšších řádů, které mají substantivní deklinaci (sto = město, tisíc = stroj, milion = hrad, miliarda = žena), a číslovka jeden (zájm. skloňování dle vzoru ten), ovšem pouze ve spojení s pomnožnými substantivy.

číslo **nevyjadřují** základní číslovky sedm, osm a číslovky zakončené na -t (pět, deset).

ROD: vyjadřují číslovky základní jako jeden (jedna, jedno), dva (dvě), oba (obě), sto, tisíc, milion, miliarda, některé číslovky řadové mající adjektivní složené skloňování (druhý, druhá, druhé, stý, tisící atp.). U druhových chybí tvary pro maskulinum (patero, patera)

Podle AMČ je silná tendence k ustálení jedné podoby rodu u těch číslovek, které nejsou spojovány s počítaným jevem a tudíž u nich nedochází ke shodě v rodu. Tato tendence je uplatňována i při skloňování kombinovaných číslovkových výrazů.

Kombinované číslovkové výrazy lze v češtině užívat několika způsoby:

- 1) všechny řády přebírají pád substantiva:
s dvěma tisíci pěti sty šedesáti dvěma žáky
- 2) pád substantiva přebírají pouze desítky a jednotky:
s dva tisíce pět set šedesáti dvěma žáky
- 3) číslovkový výraz nepřebírá pád substantiva vůbec:
s dva tisíce pět set šedesát dva žáky
- 4) substantivum přebírá pád podle poslední číslovky:
sto jeden žák
- 5) číslovkový výraz je chápán jako „pět a více“ a substantivum je v G:
sto jedna žáků

Zatímco v češtině části složeného číslovkového výrazu striktně oddělujeme, ve slovenštině se podle Praktické příručky slovenského pravopisu (1966) mohou:

- 1) v případě nesklonného tvaru kombinovaného číslovkového výrazu psát dohromady (osemdesiat'štyri, stopäť atp.), nebo se oddělují stovky, tisíce (tisíc deväťsto štyridsať, dvadsaťtisíc osemsto štyridsaťsedem)
- 2) v případě skloňovaných tvarů se jednotlivé části mohou psát odděleně, jednotky jsou však odděleny vždy (dvadsiatich siedmich, nebo tisíc sedemsto päťdesiatim siedmim, nebo tisíc sedemsto päťdesiatim siedmim)

Z výše uvedených příkladů je patrné, že slovenština neodděluje jednotlivé řády, ale píše je dohromady, což je pro češtinu nepřipustné. Jen v případě číslovek složených z desítek a jednotek mají oba jazyky variantní podobu spřežkové číslovky shodnou: 21 = čes. *dvacet jedna* i *jednadvacet*, slov. *dvadsaťjeden* i *jedenadvadsať*.

6.1 JMENNÁ DEKLINACE

Jmennou deklinaci mají v češtině i slovenštině s určitými výjimkami tyto číslovky:

čes. TŘI, ČTYŘI slov TRI, ŠTYRI

V češtině mají až na G (zde je variantní *tři/třech, čtyř/čtyřech*) tvary shodné s typem *kos.t*

Ve slovenštině tyto číslovky na rozdíl od češtiny vyjadřují také životnost/neživotnost (živ. *traja, štyria*, než. *tri, štyri*), až na výjimky se skloňují dle typu *dub* (viz níže).

čes. PĚT AŽ DEVADESÁT DEVĚT

slov. PÄŤ AŽ DEVÄŤDESIATDEVÄŤ

	čes. PĚT	slov. PÄŤ
N	pět-0	päť-0
G	pět-i	<i>piat-ich</i>
D	pět-i	<i>piat-im</i>
A	pět-0	päť-0 (m. živ. také <i>piat-ich</i>)
L	(o) pět-i	(o) <i>piat-ich</i>
I	pět-i	<i>piat-imi</i>

pozn.: *kurzívou* jsou značeny tvary dle zájmenného skloňování

Zatímco v češtině mají tyto číslovky zjednodušenou jmennou deklinaci (celé paradigma má jen v N a A koncovku -0, v ostatních pádech -i), ve slovenštině má číslovka *päť* (a ostatní podle ní

skloňované) deklinaci smíšenou: v N a A podle vzoru *kosť*, v ostatných pádech dle pl. zájmenného vzoru *môj*).

Navíc mají tyto slovenské číslovky tvar pro maskulina animata *piati, šiesti* atp., kterého se ovšem užívá vedle základního tvaru *päť, šesť* atp. společného pro všechny rody. Tento variantní tvar má prodlouženou kmenovou samohlásku a *-i* na konci.

Stejně omezenou deklinaci mají v češtině také neurčité číslovky *několik, tolik, mnoho*.

Číslovky *pět až deset* měly původně femininní deklinaci *i*-kmenovou a byly chápány jako substantivum (např. pěťice). Postupně se však začaly chápat jako přívlastek se jménem. „V důsledku toho se v původní vazbě objevila tzv. atrakce, přizpůsobení tvaru: místo *k pěti lidí se začalo říkat k pěti lidem atd.*“⁷⁸ Všechny gramatické významy přebralo počítatelné jméno a číslovky *pět – devadesát devět* dodnes rozlišují pouze N a A, v ostatních pádech je koncovka jednotná.

Stejným způsobem se začaly skloňovat také číslovky *jedenáct až devadesát*. Jak u vádí Lamprecht, např. číslovka *jedenáct* je od původu spojení číslovky *jedna* a příslovečného určení v L *na desěte*. Skloňovala se původně pouze číslovka a příslovečné určení zůstávalo nesklonné. Splynutím tohoto spojení v jedno slovo se flexe přenesla na jeho konec a napodobila skloňování číslovek *pět až deset*.

Ve slovenštině pozorujeme obdobný vývoj: podle Krajčoviče byly číslovky *päť až deväť* chápány a také skloňovány jako substantiva s *i*-kmenovou deklinací (obdobně jako v češtině).

Slovenské číslovky *dvadsať – sto* vznikaly podle Krajčoviče dvojím způsobem: *dvadsať, tridsať, štyridsať* vznikly ze spojení *dva, tri, štyri + dešäti* redukcí *dva-d'šät'*>*dvadsať* atp. Dodnes jsou spisovné. Ve slovenských nářečích se ale po změně *ds*>*cc*>*c* začaly užívat tvary *dvacať*, tedy obdobné českým tvarům *dvacet* atp., které příslušnou hláskovou změnu prodělaly také a v češtině jsou spisovné.

⁷⁸ LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977, s. 147.

čes. STO slov STO

V češtině se skloňuje jako *město*, po číslovce dvě je v češtině zachován duálová tvar (dvě) *stě*.

Ve slovenštině je číslovka *sto* také skloňována dle vzoru *město*, v L sg. jsou variantní tvary *o ste* vedle nesklonného *o sto*. v G pl. je číslovka nahrazována příslušným tvarem substantivem *stovka* (*stoviek*, *päť stoviek*).

čes. TISÍC slov. TISÍC

V češtině se skloňuje podle vzoru *stroj*, ovšem ve spojení s číslovkou je v G pl. koncovka –0 (*bez tisíc-ů X bez dvou tisíc-0*)

Tato číslovka se ve slovenštině skloňuje jako *päť*, nebo je nesklonná. V I pl. má dvojí tvary *tisícami/tisícmi*

Na rozdíl od češtiny ve slovenštině při označování čísla větších než *sto* zůstávají číslovky *sto* a *tisíc* nesklonné (čes. *dvě stě* vs. slovo *dvesto*). Číslovka *sto* zůstává nesklonná také ve spojení s počítatelným jménem. V tomto spojení jsou u číslovky *tisíc* ve slovenštině dvě varianty (jako v češtině u číslovky *sto*): buď je nesklonná, nebo se skloňuje, v tomto případě jako číslovka *päť*. V češtině se číslovka *tisíc* zpravidla skloňuje i ve spojení s počítatelným předmětem.

MILION

V obou jazycích má pravidelnou deklinaci, v češtině jako *hrad*, ve slovenštině jako *dub*.

MILIARDA

V obou jazycích deklinace podle femininního vzoru *žena*.

V češtině mají jmennou deklinaci také číslovky druhové (*devatero, desatero, patero*). Ve slovenštině má jmennou flexi N a A sg. i pl. číslovky *jeden* (v češtině se zájmennou deklinací dle typu *ten*).

6. 2 SLOŽENÁ DEKLINACE

Adjektivní deklinaci mají v češtině i ve slovenštině číslovky *řadové* (čes. *osmý*, slov. *ôsmý*; ale čes. *první* jako *jarní* vs. slov. *prvý* jako *pekný*). Ve slovenštině je dlouhá koncovka pouze u řadových číslovek *prvý – štvrtý, stý – deväťstý*; u ostatních je koncovka krátká: *ôsmý, šiesta* atp.

Dále u číslovek *druhových* (čes. *jedny, dvoje* vs. slov. *jednaký, dvojaký*; podle Stručné mluvnice slovenské pro Čechy odpovídají slovenské tvary *dvoje, troje, štvoro* atp. českému *dvoji, troji, čtverý* atp. a vyskytují se jen v N a A sg., a to jen v rodě středním jako nesklonná slova ve spojení se substantivy rodu středního, př. *dvoje detí = dve deti*⁷⁹). České druhové číslovky *dvoje, oboje, troje, čtvery* mají deklinaci smíšenou: v N a A jsou tvary jmenné, v ostatních pádech mají tvary složené deklinace adjektivní.

Číslovka *jeden* má v češtině deklinaci podle zájmenného typu *ten*, ve slovenštině je deklinace smíšená: V N a V sg. i pl. má tvary jmenné, v ostatních pádech jsou tvary dle deklinace adjektivní složené.

Adjektivní deklinaci mají také číslovky násobné (čes. *trojnásobný, čtyřnásobný* vs. slov. *trojnásobný, štvornásobný*).

Zařazení číslovky k danému deklinačnímu typu se řídí dle pravidel příslušných pravidel.

⁷⁹ VÁŽNÝ, V. *Stručná mluvnice slovenská pro Čechy*. Braislava : Štefánikova spoločnosť, 1938, s. 107.

6.3 SMÍŠENÁ DEKLINACE

	čes. M	slov. M	čes. F	slov. F	čes. N	slov. N
N	dva	živ. dvaja než dva	dvě	dve	dvě	dve
G	dvou	dvoch	dvou	dvoch	dvou	dvoch
D	dvěma	dvom	dvěma	dvom	dvěma	dvom
A	dva	živ. dvoch než dva	dvě	dve	dvě	dve
L	(o) dvou	(o) dvoch	(o) dvou	(o) dvoch	(o) dvou	(o) dvoch
I	dvěma	dvoma	dvěma	dvoma	dvěma	dvoma

Stejně se v češtině skloňuje tak číslovka *oba (obě)*, ve slovenštině *obidvaja (obidva, obidve)* a *obaja, oba, obe*.

Stejně jako čeština má slovenština tvary shodné pro všechny tři rody, rozlišují se však tvary pro maskulina, a to v N a A. Čeština však, na rozdíl od slovenštiny, v těchto pádech nerozlišuje kategorii životnosti/neživotnosti.

Zatímco v češtině číslovky *tři, čtyři* vyjadřují pouze pl. podle pl. vzoru *kost*, ve slovenštině mají číslovky *tři* a *čtyři* deklinaci až na výjimky obdobnou jako číslovka *dva*. Na rozdíl od češtiny tedy mají v N a A odlišné tvary pro maskulina životná. V I je u číslovky *dva* zachován původní duálový tvar s koncovkou *-ma (dvoma)*. Analogicky tato koncovka přešla ve slovenštině také k číslovce *tri* (nikoli však *štyri*), kde je používána vedle původní koncovky (*troma i tromi*, ale jen *štyrmi*). Čeština původní duálové tvary zachovala téměř v celém paradigmatu číslovky *dva* (pův. duál zájmena *ten* s příslušnou hláskovou změnou *ú>ou*).

ZÁVĚR

V praktické části jsme provedli procentuální výpočet výskytu jednotlivých českých a slovenských koncovek a došli jsme k závěru, že v obou jazycích je nejfrekventovanější koncovkou –0. Ve slovenském textu se vyskytuje v 13,2 %, v českém dokonce ve 20 %.

V teoretické části jsme rozebrali deklinaci jmen, tedy substantiv, adjektiv, pronomin a numerálií. Poukázali jsme na rozdíly v deklinaci u českých a slovenských deklinačních typů a objasnili jsme jejich původ.

V kapitole Hláskosloví jsme poukázali především na rozdíly v hláskové soustavě obou jazyků, srovnali jsme vokály a konsonanty, ráz, spodobu znělosti a objasnili slovenský rytmičný zákon.

Na začátku kapitol Substantiva, Adjektiva, Pronomina a Numeralia jsme uvedli základní charakteristiku daného slovního druhu. U substantiv jsme ukázali, že si slovenština v daleko větší míře udržuje pč. deklinační koncovky a že rozdíl mezi tvrdým a měkkých slovenských vzorem není tak ostrý jako v češtině. Slovenština také nemá tolik variantních deklinačních koncovek, proto se její deklinace zdá být jednodušší než čeká, což je dáno také větší tendencí k neměnnosti kořenné hlásky.

V kapitole Pronomina jsme vyložili zásady deklinace jednotlivých typů a nastínili rozložení zájmen k nim, které je ve slovenštině jiné než k češtině.

V kapitole Numeralia jsme se zaměřili především na jevy v obou jazycích rozdílných.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Regina Zobalová
Katedra:	Katedra bohemistiky
Vedoucí práce:	PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Nominální flexe v češtině a slovenštině
Název v angličtině:	The nominal flexion in czech and slovak
Anotace práce:	Na článku o 160 slovech vyexcerpovaném ze stránek deníku www.sme.sk představíme pravidla nominální flexe ve slovenštině. Následně tato pravidla blíže objasníme, porovnáme s pravidly nominální flexe v češtině a vyložíme původ shod či rozdílů ve flexi obou jazyků.
Anotace v angličtině:	In the article about 160 words taken from the web pages of the journal www.sme.sk , the rules of nominal inflection in Slovak language are presented. Subsequently these rules are cleared up and compared to the rules of nominal inflection in Czech language. Also the origin matches or differences in inflection of those two languages are explicated.
Rozsah práce:	78 stran
Jazyk práce:	čeština

SEZNAM ZKRATEK:

čes.	česky
slov.	slovensky
sg.	jednotné číslo
pl.	množné číslo
N	nominativ, 1. pád
G	genitiv, 2. pád
D	dativ, 3. pád
A	akuzativ, 4. pád
L	lokál, 6. pád
I	instrumentál, 7. pád
M	maskulinum, mužský rod
F	femininum, ženský rod
N	neutrum, střední rod
živ.	životné
než	neživotné
pč.	pračesky

SEZNAM LITERATURY:

- BACHMANNOVÁ, J. et al. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha : Lidové noviny, 2002. 604 s.
- BĚLIČ, J. et al. *Slovenština*. Vydání 6. Praha : SPN, 1964. 211 s.
- BUZÁSSYOVÁ, K. et al. *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Bratislava : VEDA, 2006.
- FILIPEC, J. et al. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vydání 4. Praha : Academia, 2005. 647 s.
- GREPL, M. et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Vydání 2. Praha : Lidové noviny, 2003. 799 s.
- HAUSENBLASE, K. et al. *Čeština za školou*. Praha : Orbis, 1974. 486 s.
- HUBÁČEK, J. et al. *Čeština pro učitele*. Vydání 3. VADE MECUM BOHEMIAE, 2002. 323 s.
- KRAJČOVIČ, R. *Náčrt dejín slovenského jazyka*. Vydání 2. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971. 190 s.
- KOMÁREK, M. et al. *Mluvnice češtiny (2). Tvarosloví*. Vydání 1. Praha : Academia, 1986. 536 s.
- KOŘENSKÝ, J. Čeština a slovenština. In Kořenký, Jan. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Český jazyk*. Opole: Uniwersitet Opolski, 1998. 216 s.
- LAMPRECHT, A. et al. *Historický vývoj češtiny*. Praha : SPN, 1977. 309 s.
- KÁLAL, K., KÁLAL, J. *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*. Banská Bystrica : nákladom vlstným, 1923. 1112 s.
- LIPOWSKI, J. *Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v Československém státě*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 197 s.
- ORAVEC, J. et al. *Príručka slovenského pavopisu pre školy*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976. 598 s.
- PODHORNÁ, V. *Nejdůležitější rysy spisovné slovenštiny*. Olomouc : Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 1978. 83 s.

- VÁŽNÝ, V. *Stručná mluvnice slovenská pro Čechy*. Bratislava : Štefánikova spoločnosť, 1938. 200 s.
- ZAUNER, A. *Praktická príručka slovenského pravopisu*. Vydání 3. Bratislava : Obzor, 1966. 533 s.
- <http://sk.wikipedia.org/wiki/Vokat%C3%ADv>